

PAVLOVICS ZSÓFIA

Júdás-ábrázolások a kortárs francia regényben

Jelen tanulmány célja a kortárs francia irodalomban található Júdás-ábrázolások feltérképezése. Az itt olvasható elemzés korunk francia szerzőire reflektál, és csak a regényekre összpontosít. A következő szövegek képezik vizsgálatom tárgyát: *Három nap Jeruzsálemben* (Stéphane Arfi), *L'Évangile selon Pilate* (Éric-Emmanuel Schmitt), *Judas le bien-aimé* (Gerald Messadié). Az említettek közül csak az első található meg magyar fordításban, itt nem is közöltem eredeti címet. A továbbiakban az első esetben az elérhető magyar fordítás, a második és harmadik esetben pedig a francia eredeti címét fogom használni.

Júdás a kanonikus és apokrif evangéliumokban

Ha a kanonikus evangéliumokat olvassuk, megfigyelhetjük, hogy Karióti Júdás mindegyikben szerepel, viszont más-más mértékben és más-más szempontból. Mindhárom szinoptikus evangélium tartalmazza az apostolok elhívásának leírását, és felsorolja a tizenkettőt, ezek egyike Júdás. Lukács említi, hogy Jézus egy átímádkozott éjszaka után hívta össze tanítványait, akik közül apostolokat választott. Ez Júdásra vonatkoztatva azért jelentős, mert azt is jelenti, hogy az ő apostoli elhívása is az Atya akarata volt, és eleinte nem különbözött a társaitól. Érdekes lehet számunkra, hogy mindhárom evangélista megemlíti Júdás kapcsán, hogy ő árulta el Jézust. Ez azért fontos, mert valóban az árulása az a mozzanat, amely a leggyakrabban megihleti a szerzőket. Alakja az irodalmi művekben gyakran megjelenik, és – ahogyan azt látni fogjuk a kortárs francia regények tanulmányozásakor – akár új jelentést is kap, átértelmeződik. Az apostollá választást leszámítva nincsen olyan eseménye Júdás életének, amely minden evangéliumban szerepelne, és ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy az Örömhírt jelentő evangéliumok Jézus életét és feltámadását hangsúlyozzák. A tanítványok sokkal nagyobb szerephez jutnak az *Apostolok cselekedeteiben*, hiszen ez a könyv a tanító, gyógyító munkájukat, a különböző egyházközösségeknek és személyeknek szóló intelmeiket és tanácsaikat mutatja be; ugyanakkor Júdás itt nem kap szerepet, csak Mátyás apostolsága kapcsán merül fel a neve, lévén halála után őt választották helyette. Az apostolok elhívását követően mindig Júdás negatív oldalát látjuk, bűnbe esik, konfliktusba kerül Jézussal vagy másokkal, nem érti a Messiás igazi küldetését. Ezek közé a történetek közé tartozik Jézus betániai megkenetése, amikor egy asszony drága olajat öntött Jézus fejére, előre előkészítve a temetésére, Júdás viszont bosszankodott, és azt mondta, az olajat el kellett volna adni, és az árával a szegényeket támogatni. János evangéliuma az egyetlen, amely Júdást név szerint említi ebben a szakaszban, a többi evangélista csak általánosságban

beszél a zúgolódó tanítványokról. Természetesen az utolsó vacsora során még nyilvánvalóbb Júdás gonoszsága, mondhatni itt és a Getszemáni-kertben éri el a tetőfokát. Ennek előzménye az áruló látogatása a zsidó főpapoknál, amely Máté, Márk, Lukács evangéliumában szerepel: két nappal Pészah előtt Júdás maga ment el Jézus ellenségeihez, hogy megtudja, mit kapna árulásáért cserébe. Míg apostollá választása, árulása, a Jézusnak adott csók minden evangéliumban szerepel, addig halálának már sokkal kisebb jelentőséget tulajdonítanak: egyedül Máté evangéliuma közli, hogy Júdás meggondolta magát, visszaadta volna a pénzt Jézus szabadon engedéséért cserébe, ám ez a próbálkozása kudarcba fulladt, ő pedig felakasztotta magát. Összességében véve a kanonikus evangéliumok kapcsán azt mondhatjuk, hogy Júdást már a történet legelején árulónak nevezik, ez a tulajdonsága minden másnál nagyobb hangsúlyt kap. Megjelenik ugyan egyfajta jellemábrázolás, de a szó negatív értelmében, hiszen nem egyre jobb, hanem egyre rosszabb az, amit róla olvasunk, és az árulása minden addigi bűnének a tetőfoka. Kifejezetten érdekes, hogy név szerint Júdás nincsen kiemelve sem a betegek gyógyításakor, sem a nép tanításakor, sem más, pozitív történés kapcsán. Ennek ellenére tudjuk, hogy neki is megvolt a maga küldetése, Jézus nevében betegeket gyógyított, tudott ördögöket űzni, és hirdette mindazt, amit Jézustól hallott.

A fentiekkel merőben ellentétes az a Júdás-kép, amely az apokrif iratokban található, különösen, ami a *Júdás evangéliuma* címűt illeti. A kanonikus evangéliumok Jézusra összpontosítanak, egész életéről beszámolnak, hangsúlyozva annak minden olyan jelenetét, amely a megváltáshoz kapcsolódik; az apostolok és más bibliai alakok csak néha tűnnek fel, de még akkor is ő áll a középpontban. A gnosztikus evangéliumokra ezek ellenkezője jellemző. Egyrészt, ha külön-külön tekintjük át ezeket, nem beszélnek Jézus egész életéről és földi tartózkodásának minden szakaszáról, inkább egy-egy eseményt vagy aspektust emelnek ki, például bizonyos tanításokat vagy időszakokat. Másrészt mindig egy-egy tanítvány áll a középpontban, és a többiek háttérbe szorulnak.¹ Utóbbi megfigyelhető a címekben is, ugyanis az utókor sokszor arról az alakról nevezte el az adott evangéliumot, aki főszerepet kapott benne, ezért beszélhetünk (többek között) olyan szövegekről, mint *Bertalan evangéliuma*, *Jakab protoevangéliuma*, *János apokrifonja*, *Mária evangéliuma*, *Péter evangéliuma*, *Tamás evangéliuma* és *Júdás evangéliuma*. Jelen tanulmány szempontjából csak a legutóbbi fontos, ezért a következőkben arra térek ki, hogy milyen szerepet kap benne Jézus apostola, az irodalmi elemzések során pedig arra igyekszem majd rávilágítani, hogy mennyiben inspirálta ez az írás a kortárs francia regények Júdás-ábrázolásait.

A kanonikus evangéliumokkal ellentétben, *Júdás evangéliuma* nem Jézus egész életéről beszél, csupán utolsó napjait és a tanítványaival akkor folytatott beszélgetéseit mondja el, bár már itt kiemeli Karióti Júdást. Ezt leszámítva mindössze annyit tudunk meg, hogy Jézus számos csodát tett, és tizenkét tanítványa volt. Ami a tanításokat

¹ Uwe-Karsten PLISCH, *Ami a Bibliából kimaradt: A korai kereszténység apokrif iratai*, ford. D. SZEBIK Imre, Bp., Magyar Bibliatársulat, 2023, 103.

illeti, különbséget tehetünk az összes tanítványnak mondottak és a csak Júdás előtt feltártak között. Az első, jelen apokrif iratban leírt találkozáson Jézus kijelenti nekik, hogy nem ugyanazt az Istent tisztelik, mint ő, és helytelenül értelmezik a szent szövegeket. Tizenegyen felháborodnak ezen, Júdás viszont tudja, hogy igaza van, és ő maga vallja Jézust annak, aki, és ismeri el, hogy egy másik, isteni szférából származik. Már ez is mutatja, hogy a *Júdás evangéliuma* szerint ő volt Jézus egyetlen igazi, hűséges tanítványa; ő értette egyedül a származását, jelentőségét, tanításait, célját. Egy másik beszélgetés során egy látomását mondja el Jézusnak, aki szerint ez a látomás későbbi sorsát vetíti előre: üldözni és gyűlölni fogják. A *Júdás evangéliuma* legnagyobb része nem az eddig leírtakat tárgyalja, hanem azokat a tanításokat, amelyeket Jézus csak Júdásnak adott át. Mindezek a gnoszticizmust tükrözik, amely szerint a világot nem az igazi Isten teremtette, akit az emberek többsége imád, hanem más, magukat felsőbbrendűnek gondoló, rossz szándékú, bűnös lények. Ennek megfelelően a *Júdás evangéliuma* (és a többi apokrif irat) számára az üdvösség módja és célja nem egyezik meg azzal, amit a kanonikus evangéliumokban látunk: az előbbiek éppen a teremtett világ megvetését, az attól való elszakadást, a teremtőtől való elfordulást hangoztatják; utóbbiak Jézus kereszten felajánlott áldozatára, a feltámadására, a hitre és az örök életre helyezik a hangsúlyt, és ezt tanítják.² A *Júdás evangéliumában* a címszereplő apostol azt kérdezi tanítójától, hogy életben maradnak-e majd az emberek a világ vége után, és Jézus erre adott válasza szerint ez csak bizonyos csoportok, igazi tudással rendelkező személyek számára lesz lehetséges, ugyanis csak ők rendelkeznek isteni eredetű lélekkel. Mindez természetesen nagyon jól mutatja az eltéréseket a kanonikus evangéliumokhoz képest, hiszen azok éppen azt hirdetik, hogy a Messiás mindenkit megváltott a bűneitől, az örök életre vezet, és senkit nem akar kizárni abból, bár ehhez megtérés és bűnbánat szükséges. Mindezek fényében érthető, hogy Júdás szerepe és cselekedetei is új megvilágításba kerülnek. Ebben a szövegben Jézus letartóztatása nem a felajánlott áldozatot jelentő kereszthalálhoz vezet, a célja egészen más: a Messiás már átadott minden szükséges tudást, meg kell szabadulnia testétől, és vissza kell térnie az égi szférába, ahonnan származik. Éppen ezért nem esik szó a letartóztatást követő eseményekről, csak Júdás egyik korábbi látomásáról. A kanonikus evangéliumokban árukként bemutatott apostol itt megdicsőül, és a Jézus által rábízott, az igaz Isten akaratát beteljesítő feladatot végzi el.

Júdás a világirodalomban

Júdás egyike azoknak a bibliai alakoknak, akik már a világirodalom lelegejétől népszerűek voltak az írók körében. Az ókorban elsősorban az apokrif iratok említették, köztük is legrészletesebben a már korábban említett, róla elnevezett evangélium.

² Bart D. EHRMAN, *Iskarióti Júdás elveszett evangéliuma: Az áruló és az elárult új szemszögből*, ford. KMLCSIK Ágnes, Debrecen, Gold Book, 2007, 88.

A középkorban is ismert volt Júdás evangéliumának tartalma, még ha maga az irat ekkorra már el is tűnt. Ennek hatására Észak-Olaszországban és Franciaország Provence régiójában gnosztikus közösségek körében élt tovább Júdás tisztelete. Úgy tekintettek rá, mint a megváltás nélkülözhetetlen kivitelezőjére.³ Ami a kor irodalmi műveit illeti, hasonlóan János evangéliumához, sötét képet festettek az apostol árulásáról. Jacques de Voragine *Arany Legenda* című szövegében (1261–1266) oidipuszi vonásokkal ruházta fel Júdást, ugyanis – jelen esetben – azután lett Jézus tanítványa, hogy megölte az apját, és feleségül vette az anyját. Jean Michel *Angers-i Passió* című műve (1486) szintén Júdás oidipuszi személyiségével és kapzsiságával magyarázza az árulást. Bertrand Westphal úgy vélte, hogy az ebben szereplő áruló egy „ördögi kör” rabja, és ez határozza meg a szövegben feltűnő Júdás-karakter fejlődésének dinamikáját.⁴

A 9. században Júdás alakja a *Szent Brendan apát tengeri utazása* című legendában jelenik meg: a történet elbeszélője a címben szereplő szerzetes, aki a tenger közepén, egy sziklán ülve látta őt. Júdás a végzetén siránkozik, mielőtt a démonok visszavinnék a pokolba, a történet végén azonban Szent Brendan közbenjárására még egy éjszakát a tengeren tölthet. A kor Júdás-ábrázolásai kapcsán érdemes még kitérni az angol és skót balladákra. Az egyik legrégebbi másképpen írja le Jézus elárulását, ugyanis nem Júdást teszi meg fő felelősnek. Jézus harminc ezüstöt bíz Júdásra, hogy abból ételt vegyen az apostoli közösségnek. Júdás útközben találkozik a nőtestvérével, aki elaltatja, és ellopja tőle a harminc ezüstöt, és amikor erre rájön, elárulja Mesterét, hogy ilyen módon visszakapja az elvesztett összeget. A történet ezen változatában tehát az árulás közvetett okozója nem ő, hanem a testvére.

Dante *Isteni színjáték* című műve minden bizonnyal a középkori világirodalom egyik legismertebb alkotása. A szöveg részletes ábrázolást nyújt a szerzője által elképzelt pokolról, amelyben Júdás is megtalálható. Jézus elárulásáért kell szenvednie, ráadásul a pokol legmélyebb részén, ahol a háromfejű Lucifer egyik feje őt, a másik kettő Brutust és Cassiust marcangolja, akik a császárral szembeni árulásukért bűnhődnek. A pokol több szintből tevődik össze, a legelső és legrosszabb az, ahol Júdás tölti büntetését, róla is nevezték el: Judecca. Dante költeménye nagy hatást gyakorolt a kor Júdás-képére. Sylvie Parizet Bertrand Westphalt idézi, aki szerint: „A szereplő dantei megjelenítése a középkorban klasszikus megközelítésnek számított: a Sátán cinkosa volt és most, halála után lelke annak a birtokában van, aki korábban megszállta a testét.”⁵

A 17. században megváltozott a művészek Júdáshoz való viszonyulása, ez a festők és írók körében is jellemző volt. A festmények Júdás-ábrázolásaira itt nem térek ki részletesen, de annyit érdemes megemlíteni, hogy Rubens és Rembrandt megértőbbek voltak vele, mint elődeik, és az írókra is igaz ez. Utóbbiak közül Friedrich Gottlieb

³ Sylvie PARIZET, *La Bible dans les littératures du monde, tome I – A à I, tome II – J à Z*, Paris, Les éditions du Cerf, 2016, 1344.

⁴ *Uo.*

⁵ *Uo.*, 1345. – Saját fordítás.

Klopstock munkásságát érdemes kiemelni, pontosabban a *Messiás* című költeményét, amelyben pszichológiai okokkal magyarázza Júdás árulását: nem Jézus halálát akarta, hanem azt hitte, hogy a letartóztatáskor ki fogja nyilvánítani isteni hatalmát, amely így mindenki számára nyilvánvaló lesz.⁶

Hasonló interpretációk jellemezték a 19. századi irodalmat is, például Leonyid Nyikolajevics Andrejev *Iskarióti Júdás* című novelláját (1907), amelyben zelótaként szerepel, és politikai okok vezérlik cselekedeteiben. 1774-ben, *Örök zsidók* című művében Goethe szintén így ábrázolta: azért árulta el Mesterét, mert csalódott annak politikai inaktivitása miatt.⁷ Az orosz irodalomhoz hasonlóan az angol irodalom is beépítette az említett aspektusokat a Júdás-ábrázolásába: Thomas de Quincey volt az első, aki politikai okokkal magyarázza árulását a *Judas Iscariot* című opusculumában.

A század második felében, a romantika korában Júdás visszanyerte népszerűségét, a Biblia többi gonosztevőjéhez hasonlóan. Az angol irodalom bizonyos művei azt sejtetik, hogy ő is elnyerhette az üdvösséget. Matthew Arnold 1860-as, *Saint Brandan* című művében idézte fel alakját a már korábban említett *Szent Brendan apát tengeri utazása* nyomán. Robert Buchanan balladát írt róla, amely a *Miscellaneous Poems and Ballads* (1878–1883) című gyűjteményben kapott helyet.⁸

A 20. század első évtizedei nem hoztak újdonságot a Júdás-recepcióban, folytatták azonban a felmentésére irányuló kísérleteket. Népszerű volt, és Európa-szerte irodalmi művek témájaként szolgált: Németországban, Franciaországban, Belgiumban, Lengyelországban. Paul Claudel nevéhez köthető a kor legismertebb, Júdásról szóló irodalmi műve, utóbbi ugyanis azon ritka szövegek közé tartozik, amelyek negatív fényben tüntetik fel, és egy gonoszszággal teljesen áthatott embert ábrázolnak.⁹ Ha különleges Júdás-ábrázolásokat keresünk a világirodalom ezen szakaszában, érdemes megemlíteni Jorge Luis Borges *Fikciók* című, 1944-es munkáját is, amely Júdás történetének három különböző verzióját tartalmazza, erre utal a cím is: *Júdás három változatban*. Nagymértékben befolyásolta irodalmi reprezentációit a holt-tengeri tekercsek felfedezése, különösképpen a *Júdás evangéliuma* című apokrif irat, amely – ahogy láttuk – a megszokotthoz képest teljesen más képet fest Jézus apostoláról. Júdás nem áruló, éppen ellenkezőleg, ő az egyetlen, aki igazán érti Mestere tanításait, megváltói küldetését, és akarata szerint cselekszik. Az úgynevezett ötödik evangélium számos író érdeklődését felkeltette.¹⁰ Az említett szöveg napjainkban is nagy jelentőségű az irodalomra gyakorolt hatását és a Júdás-történet újrajírását tekintve, erre majd a későbbiekben még kitérek.

Mindezek ellenére nem állítható, hogy a 20. században teljesen eltűntek volna a hagyományosnak számító megközelítések. Két példát is lehet hozni: Nikos Kazantzakis

⁶ *Uo.*, 1346.

⁷ *Uo.*, 1347.

⁸ *Uo.*

⁹ *Uo.*

¹⁰ *Uo.*, 1348.

Krisztus utolsó megkísértése című regényét (1946) és Marcel Pagnol *Júdás* című drámáját (1955). Kazantzakis kifejezetten gonosz embernek írja le Júdást, személyiségének árnyalatai, jellemvonásai nagyban befolyásolják a cselekményt.¹¹ Pagnolnál azt látjuk, hogy Júdás jóhiszeműen cselekedett, azt hitte, Jézus tervének beteljesítésében segít, ha lehetővé teszi a letartóztatását. A mű Mestere iránt hűségese, mások felé segítőkész apostolnak mutatja. Egy alkalommal lehetősége nyílna pénzért elárulni Jézust, akkor elutasítja, később azért teszi meg mégis, mert félreérti Jézus róla mondott szavait, és azt hiszi, azt várja, hogy segítsen neki a próféciák beteljesítésében. Arról meg van győződve, hogy Jézus a Messiás, viszont más megváltói küldetését képzel, és arra vár, hogy Jézus felfedje hatalmát mindenki előtt. Jézus halála számára bizonyíték arra, hogy mégsem ő volt a Megváltó, és bánatában öngyilkosságot követ el, mert elárulta barátját. Hasonló, de ezzel nem teljesen megegyező folyamat zajlik többek között Jean Ferniot *Saint Judas* című regényében, amely Júdást úgy mutatja be, mint Jézus legjobb, egyetlen igazi tanítványát, aki akarata szerint cselekedett, amikor elvezette hozzá a letartóztatóit. Éppen mint a *Júdás evangéliuma* című szövegben, itt is Jézus és Júdás közös terve valósul meg.

A gyermek Júdás megjelenítése mint a Júdás-ábrázolások ritka módoszata
Stéphane Arfi *Három nap Jeruzsálemben* című regényében

A műelemzések sorát Stéphane Arfi *Három nap Jeruzsálemben* című regényével kezdem. A szerző hazánkban kevésbé ismert, ez a regénye az egyetlen, amely magyarul megjelent. 1968-ban Martinique szigetén született, és most Bretagne-ban él. Sokrétű érdeklődését mutatja, hogy Párizsban politikatudományt, jogot és szociológiát is tanult. Pályája elején újságíró és riporter volt, ezt követően forгатókönyvíróként és számos folyóiratnál főszerkesztőként dolgozott, de a tudományos kutatómunka iránt is érdeklődött. 2015 óta publikál regényeket. A regénye franciául 2018-ban, magyarul 2019-ben jelent meg. Ez a szöveg nagymértékben eltér a másik két elemzendő műtől. A Júdás-ábrázolások egy ritka változataról van szó, mivel a gyermek Júdás jelenik meg benne, és többnyire éppen a karakter felnőttkora, a Jézussal töltött idő, az evangéliumokban is leírt történések nem jelennek meg benne. Fontos megemlíteni, hogy a történet főszereplője nem Júdás, hanem a gyermek Jézus, és a cselekmény Jézus jeruzsálemi eltűnésének a kontextusában zajlik. Életének ezen epizódja Lukács evangéliumában a következőképpen szerepel:

Az ő szülei pedig évenként feljártak Jeruzsálemba a húsvét ünnepére. És mikor tizenkét esztendős lett, fölmenének Jeruzsálemba az ünnep szokása szerint; És mikor eltélének a napok, mikor ők visszatérének, a gyermek Jézus visszamarada Jeruzsálemben; és nem vevék észre sem József, sem az ő anyja; Hanem azt gondolván, hogy az úti társaságban van, egy napi járó földet menének, és keresék őt a rokonok és

¹¹ *Uo.*, 1349.

az ismerősök között; És mikor nem találák őt, visszamenének Jeruzsálembe, hogy megkeressék. És lőn, hogy harmadnapra megtalálták őt a templomban, a doktorok között ülve, a mint őket hallgatta, és kérdezgette őket.¹²

Az evangéliumból az alábbiakat tudjuk meg Jézus eltűnésével kapcsolatban: mikor és hol tűnt el, mikor kezdték keresni a szülei, hol és mikor találták meg. Később az is szerepel, hogyan élte meg ezeket az eseményeket Mária és József, milyen párbeszéd zajlott le a gyermek és szülei között. Bizonyos kérdésekre nem kapunk választ: Mindhárom napot a templomban töltötte? Mit csinált ezen idő alatt? Kikkel találkozott, és milyen hatással volt rájuk? Stéphane Arfi regényében megkísérli ezeknek a kérdéseknek a megválaszolását, és a bibliai alaptörténetet meghagyva egy elképzelt világot tár elénk.

Arfi úgy írja le Jézust mint „rendkívül okos és érzékeny” gyermeket, akinek „tekintetéből elmondhatatlan gyengédség árad”.¹³ Mindig is különbözött társaitól, mindenre választ keresett, nem tudta elfogadni az emberek szenvedését, és arra akart rájönni, miként lehet boldog az ember minden körülmények között, akár a szenvedések ellenére is. Egy napon, miután az édesanyja felfedett előtte egy titkot, megváltozott az élete, és megértette, miért más, mint a többiek: ő az Isten fia. Innentől kezdve legfőbb célja, hogy eljusson a jeruzsálemi Templomba, és ott magával Istennel beszéljen, és megtudja tőle, mi az oka az emberek gyötrelmének, és mi a boldogság titka.¹⁴ Ennek következménye az, hogy zarándoklatuk során a hazafelé vezető utat és szüleit elhagyva visszaindul Jeruzsálembe. Bár a főszereplő Jézus, a mű nagy hangsúlyt fektet a szereplők közötti interakcióra, a köztük kialakult kapcsolatokra, az egymásra gyakorolt hatásukra. Számos bibliai személyt látunk, köztük Keresztelő Jánost, Magdalai Máriát, Barabást. Júdás is találkozik a gyermek Messiással, és már az elejétől fogva barátságos, segítőkész vele, vízzel kínálja. Részletes leírást kapunk a külsejéről és az első találkozásukról:

Jóshua megáll, megfogja a korsót, felnéz, és egy vele nagyjából egykorú, tizenkét év körüli fiút lát maga előtt, aki azonban kopott gyapjútunikájában sokkal nyomorúságosabban fest nála: egy utcakölyök, borzas, gesztenyebarna haj, sötét, resignált szem, csapott váll, beesett arc és sovány test, mezítelen lábát megviselte az állandó gyaloglás az alsóvárosban.

Jóshua azonnal rokonszenvet érez a fiú iránt, aki csak nézi, ahogy némán, hosszú kortyokban nyelvi a vizet.¹⁵

Az irodalmi szöveg számos olyan információt ad Júdással kapcsolatban, amelyek nem szerepelnek az evangéliumban, tehát az író képzeletének és feltételezésének az eredményei: árvaként és szegénységben éli életét, magányos, idejét a kevésbé tehetősek által lakott alsóvárosban tölti. Egyfajta kettősséget figyelhetünk meg benne: egyrészt

¹² Lk 2,41–46, *Szent Biblia*, ford. KÁROLI Gáspár, Bp., Magyar Bibliatársulat, 2011. – A tanulmányban hivatkozott bibliai idézetek jelen kiadványból származnak.

¹³ Stéphane ARFI, *Három nap Jeruzsálemben*, ford. KÁCSOR Zsolt, Bp., Helikon, 2019, 9.

¹⁴ *Uo.*, 62.

¹⁵ *Uo.*, 26.

fontos számára Isten és az ima; másrészt gyűlöli a Római Birodalmat és a megszállókat, akik mindent elvesznek a néptől. Egy ponton a kettő összekapcsolódik, ugyanis Júdás álmában szikáriusként látja magát, viszont nem akar a rómaiakat gyilkoló, erőszakos szikáriusok útjára lépni, és inkább az imába menekül, hogy megszabaduljon rossz gondolataitól.

A regénnyel ellentétben az evangéliumok egyáltalán nem beszélnek Júdás gyermekkoráról, a szüleiéről vagy a szülei haláláról, az anyagi körülményeiről, a politikai nézeteiről vagy arról, hogy ténylegesen szikárius lett volna. Ennek ellenére a szerző által tett, nagyrészt fiktív megállapítások mégsem elképzelhetetlenek. Az „Iskarióti” név eredetével kapcsolatban több lehetséges magyarázat is felmerül. Pedro Valente kettőt sorol fel: egyrészt, a név utalhat arra, hogy viselője egy Keriot nevű, júdeai kisvárosból származik; másrészt, származhat a latin „sicaire” szóból, amelynek jelentése „tört hordozó férfi”, és a zelóták másik elnevezése.¹⁶ Az evangéliumok nem szólnak Júdás politikai elgondolásairól, de az ismeretes, hogyan viszonyultak a kérdéshez a Jézus korabeli zsidók: a római megszállás miatt különösen felerősödött bennük a messiásvárás, akit sok esetben úgy képzeltek el mint politikai szabadítót, aki véget vet a római megszállásnak, és visszaállítja Izrael dicsőségét.

Arfi regényében a két szereplő nagyon különbözik egymástól. Ennek bizonyítéka egy másik fejezetben olvasható, kettejük között kibontakozó konfliktus, amelyet egy darab kenyér robbant ki, egy áfikomán, amelyet Júdás ad Jézusnak, hogy csillapíthassa vele éhségét a kimerültség és hosszú út után, ám Jézus elutasítja, mondván, ezzel azokra a papokra emlékezteti, akiket nagyon megvet. Ezen a ponton a mű feltűnő különbséget mutat az evangéliumok gyermek Jézusról mutatott képéhez képest. Utóbbi egy engedelmes, az Atyához közel álló, az ő akaratát követő gyermeket láttat; az előbbiben ez nem érvényesül teljes mértékben. Míg Júdás meg van győződve arról, hogy segíteni kell másoknak, tisztelni a papokat, addig Jézus gyűlöli őket, mert szerinte semmit nem tesznek a szegényekért és mindazokért, akik segítségre szorúlnak. Júdás fél tőlük, mert büntetést szabnak ki azokra, akik ellenük beszélnek; Jézus átkozza őket. A regény azt is részletezi, milyen hatást gyakorol Jézus Júdásra, és hogyan befolyásolja addigi nézeteit:

Jehuda érzi, ahogy minden félelem, amely őt alávetett lényé, a semminél is kevesebbé, múlt és jövő nélküli lényé tette, elszáll belőle; mindama félelmek, amelyek miatt képtelen volt akár csak elképzelni is, hogy a holnap szebb lehet a mánál, egy csapásra szertefoszlottak! És Jehuda érzi, hogy egy új, ismeretlen, meghatározhatatlan érzés árad szét benne. Egy érzés, amely szabaddá teszi.¹⁷

Ébredő bosszúvágya, az elnyomók és a császár iránti gyűlölete, igazságérzete arra sarkallják, hogy lázadjon fel a megszálló hatalom ellen, és szikáriusként segítse népét.

¹⁶ PEDRO VALENTE, *Le traitre nécessaire? Judas l'Isariote*, Revue française de psychanalyse, 4(2008), 72. sz., 956. Online hozzáférés: <https://shs.cairn.info/revue-francaise-de-psychanalyse-2008-4-page-955?lang=fr> (utolsó megtekintés: 2025. október 14.)

¹⁷ ARFI, *Három nap...*, i. m., 57.

Jézus is tanúja lázadó magatartása következményének, amikor látja barátját, amint a templomi örök ütlegelik, elmondásuk szerint azért, mert lázadásra buzdított, harci énekeket énekelt, nem tartotta be a Sabbátra vonatkozó szabályokat, és tiszteletlen volt azokkal, akiktől most a büntetését kapja. Júdás a megmentésére siető Jézust hibáztatja, mondván, hogy ő ültette el benne ezeket a veszélyes gondolatokat, miatta akarta megváltoztatni a világot. A szöveg következő része még mindig fiktív eseményekről szól, de evangéliumi alapokkal rendelkezik:

Végül kimerülten lerogyott egy kis fa tövébe, amit júdásfának neveztek, és amelynek az ágai olyan vastagok, hogy az életüknek véget vetni akarók gyakran ezt a fát választják, amikor felakasztják magukat.¹⁸

Ez a növény az eredeti Júdás-történetben is szerepel, mégpedig a következő szakaszban:

Akkor látván Júdás, a ki őt elárulá, hogy elítélték őt, megbánta *dolgát*, és visszavivé a harmincz ezüst pénzt a főpapoknak és a véneknek, Mondván: Vétkeztem, hogy elárultam az ártatlan vért. Azok pedig mondának: Mi közünk hozzá? Te lássad. Ő pedig eldobván az ezüst pénzeket a templomban, eltávozék; és elmenvén felakasztá magát.¹⁹

Hasonlóan Máté evangéliumához, a regényben is egy büntudattal küzdő Júdást látunk, legalábbis az idézett szakaszban. Sőt mint kiderül, nemcsak arról van szó, hogy megbánta Jézusnak mondott szavait, hanem kifejezetten megveti és gyűlöli magát. Rádöbben arra, mi mindent köszönhet új barátjának, aki megmutatta neki, hogy az életnek milyennek kellene lennie, hogyan lehet véget vetni az igazságtalanságnak, és mit jelent a szabadság. Az író magyarázatot ad a változásra, amely szereplője lelkében végbemegy: korábbi magatartásának hátterében a félelem állt, hiszen a szülők nélkül felnőtt árvák attól tartanak, hogy a nekik nyújtott segítség nem őszinte, és emiatt kezdeti örömük elutasításba fordul át. Júdás szeretetvágya mögött erős félelem bújjik meg, mégpedig a másik szeretetének elvesztése miatti félelem.²⁰

Fájdalmában démonnak nevezi magát, és ez újabb közös pont a kanonikus evangéliumok és az irodalmi szöveg között. Itt Júdás nevezi így önmagát, és metaforikusan gondolja ezt az önazonosítást, az evangéliumokban pedig az evangélisták tudósítanak arról, hogy Júdást a Sátán szállta meg, amikor az utolsó vacsora során otthagya Mesterét és a tizenegy apostolt, hogy nem sokkal később véghez vigye árulását a Getszemáni-kertben. Különbség viszont, hogy Arfi Júdása bűnbánatában még azt is mondja, hogy fel kellene kötnie magát a mellette levő fára, de nem tesz ilyet, szemben az evangéliummal, ahol árulása miatt nem lát más megoldást, és minden bizonnyal a kísértőnek enged ezzel a cselekedetével. A műben Júdás története

¹⁸ *Uo.*, 146.

¹⁹ Mt 27, 3–5.

²⁰ ARFI, *Három nap...*, i. m., 147.

máshogyan ér véget, ugyanis később újra találkozik Jézussal, bocsánatát kéri, és barátságuk azonnal helyreáll.

A *Három nap Jeruzsálemben* című regény kapcsán összességében elmondhatjuk, hogy a Júdás-ábrázolások egyik ritka típusát jeleníti meg, hiszen az irodalmi művek többsége felnőttként ábrázolja Júdást, és nem a gyermekkorához nyúl vissza; ezen kívül láttatja azt a folyamatot, amelynek során személyisége folyamatosan változik, és azt, hogy ennek egyes szakaszait milyen események, tapasztalatok befolyásolták. A szerző munkája egyszerre nyújt egy bibliai szövegekre épülő, történelmi kontextuson alapuló, evangéliumokhoz is kapcsolódó történetet és egy fiktív, írói fantáziával átszőtt, újszerű Júdás-képet.

Júdás, mint a próféciák beteljesítője Éric-Emmanuel Schmitt L'Évangile selon Pilate című regényében

A Júdás-ábrázolások tanulmányozását Éric-Emmanuel Schmitt *L'Évangile selon Pilate* című regényével folytatom. A részletesebb tartalmi elemzés előtt érdemes elhelyezni a szöveget a szerző életművében. Schmitt azon francia írók közé tartozik, akik nemzetközi szinten is ismertek, magyar fordításban is több regénye jelent meg: *Noé gyermeke*,²¹ *Oszkár és Rózsa mami*,²² *Ibrahim úr és a Korán virágai*,²³ *Elveszett édenek*²⁴ és *Jeruzsálem kihívása*.²⁵ Munkásságát a műfajok sokfélesége jellemzi, hiszen regényeket, novellákat, színdarabokat is ír. Ami a művek tematikus rendeződését illeti, felfigyelhetünk arra, hogy bizonyos témák különösképpen előtérbe kerülnek nála, akár regényciklusok szintjén is: ide tartozik a zene és bizonyos zeneszerzők élete, a filozófia, a keresztény (katolikus) hit. Mindez oda vezethető vissza, hogy a szerző az egyetemen filozófiát tanult, disszertációját is ebből írta, felnőttként katolikus hitre tért, és ez nagyban hatott a munkásságára és lelki életére egyaránt. Többek között a *Jeruzsálem kihívása* című könyvében ír erről részletesen. A kereszténység történetéhez és az evangéliumokhoz kapcsolódik a *L'Évangile selon Pilate* című regénye.

Júdás a történet mellékszereplője, de a megszokottnál sokkal fontosabb jelentősége van. Maga a mű három fejezetből épül fel: az elsőben Jézus retrospektív elbeszélését olvashatjuk, amint a Getszemáni-kertben visszaemlékszik életének addigi történéseire; a második Pilátus testvérének Rómába küldött leveleiből áll, amelyek tudósítanak a jeruzsálemi eseményekről; a harmadik egy írói napló, amelyben a szerző beszámol a regény megírásának módszereiről. Az említett második részben Jézus mutatja be Júdást az olvasónak. Schmitt regényében sokat elárul Júdás jelleméről az, hogy milyen a kapcsolata Jézussal, illetve milyen helyet foglal el az apostolok között. Az egyetlen

²¹ Éric-Emmanuel SCHMITT, *Noé gyermeke*, ford. GULYÁS Adrienn, Bp., Európa, 2007.

²² Éric-Emmanuel SCHMITT, *Oszkár és Rózsa mami*, ford. GULYÁS Adrienn, Bp., Helikon, 2021.

²³ Éric-Emmanuel SCHMITT, *Ibrahim úr és a Korán virágai*, ford. BALLA Katalin, Bp., Helikon, 2021.

²⁴ Éric-Emmanuel SCHMITT, *Elveszett édenek*, ford. LŐRINSZKY Ildikó, Bp., Helikon, 2023.

²⁵ Éric-Emmanuel SCHMITT, *Jeruzsálem kihívása*, ford. KÁCSOR Zsolt, Bp., Helikon, 2024.

júdeai volt, a legtanultabb és a próféciákat legjobban ismerő, ő kezelte az apostolok közös pénzét, és az abból megmaradt részt minden nap szétosztotta a szegények között.²⁶ Jézus a következőket mondja róla: „Szívesen beszélgettem vele és elég gyorsan a legkedveltebb tanítványom lett. Azt hiszem, hogy soha életemben nem szerettem senkit úgy, mint őt és csak vele beszéltem Istenről.”²⁷ Az idézett mondatok is mutatják, hogy Júdás Mestere közeli barátja volt, és az egyetlen, aki tényleg megértette. Iulia-Diana Rusu így ír kiemelt szerepéről: „Eric-Emmanuel Schmitt regényében Júdás az apostolság tökéletes példája. [...] A többi apostol haszontalan, szinte ott sincs. Csak ritkán beszél róluk Jézus... Néma, folyton síró és panaszkodó, éretlen figurák. [...] A búcsú pillanatában Jézust gyengédség, mondhatni, sajnálat, szájalom fogja el [...]”²⁸

A fentieknek nincs biblikus alapja, hiszen az evangéliumok egyáltalán nem írnak arról, hogy Júdás lett volna a legkedveltebb tanítvány, ott csupán egy a tizenkettő közül. Schmitt teljesen máshogy ábrázolja, beleértve az apostolságát, a Jézushoz fűződő érzelmeit, a tanítványok közt elfoglalt helyét, az üdvtörténetben betöltött szerepét és a halálát. Ahogyan Roxana Maximilean mondja, Schmitt azon írók közé tartozik, akik egy pszichológiai rejtélyt látnak Júdásban, és ennek oka az evangéliumok szűkszavúságában keresendő.²⁹ Ehhez az is hozzájárul, hogy a Schmitt által bemutatott Jézus nem egyezik meg az evangéliumokban megismerttel. Egy olyan emberről van szó, aki bizonytalan, és kételkedik, sőt nem tudja magáról biztosan, hogy Messiás vagy sem. Ez az oka annak, hogy Júdás szerepe felértékelődik, ugyanis megpróbálja meggyőzni Jézust, hogy neki kivételes kapcsolata van Istennel.³⁰ Mondhatni mindenki másnál jobban ismeri a próféciákat, a szent szövegeket, és mindenki másnál többet tud a jövődő Messiásról, mert az apostolok közül egyedül ismeri fel Jézus életében az Illéstől, Jeremiástól, Zakariástól, Hóseástól származó próféciák beteljesülésének a jeleit. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a többi apostolhoz képest nagyobb tudással rendelkezik, és jobban ismeri Jézust, hanem azt is, hogy még hozzá képest is jobban átlátja a kialakult helyzetet; mindez már csak azért is különös, mert az evangéliumokban az Isten fia tökéletesen tisztában van a saját származásával, küldetésével, céljaival. Erre a furcsa eltérésre az írói napló adja meg a magyarázatot: Schmitt értelmezésében Jézus csak a kereszthalálával és a feltámadásával lett Isten fia.

A regényben megfogalmazott értelmezés tehát nagymértékben eltér a kanonikus evangéliumok tartalmától. Ezt mutatja egy olyan írói döntés is, amelyre még eddig

²⁶ Eric-Emmanuel SCHMITT, *L'Évangile selon Pilate*, Paris, Albin Michel, 2000, 56.

²⁷ *Uo.*, 56–57. – Saját ford.

²⁸ Iulia-Diana RUSU, *Judas dans la littérature francophone du XXème siècle (Paul Claudel, Marcel Pagnol, Jean Ferniot, Eric-Emmanuel Schmitt, Armel Job)* (doktori disszertáció), Université Blaise Pascal – Clermont-Ferrand II; Universitatea Babeş–Bolyai, 2013. – Saját fordítás.

²⁹ Roxana MAXIMILEAN, *Métamorphoses du mythe de Judas chez Sylvie Germain et Éric-Emmanuel Schmitt*, TRANS- [online], 3. Online hozzáférés: <http://journals.openedition.org/trans/7854> (megjelenés ideje: 2022. november 2., utolsó megtekintés: 2025. október 6.)

³⁰ SCHMITT, *L'Évangile selon...*, i. m., 57.

nem tértem ki: a szerző a szereplők arámi nyelvű elnevezéseit adja meg, és nem a napjainkban használt, jól ismert változatokat. Jézus „Jesua”, Júdás pedig „Jehuda” néven szerepel, csak hogy a legfontosabbakat említsük. Roxana Maximilean tanulmányában igyekszik magyarázatot adni erre, felhasználva az írói naplóban leírtakat. Schmitt saját szavait idézi, amelyek szerint azért használja az arámi neveket, hogy a szövegből kimaradjon mindaz, amit esetleg kétezer év alatt az eredeti történethez hozzátettek, hogy ne befolyásolják készre alkotott képek, implicit ideológiák, hogy semmi ne kerüljön a mű és a szerzője közé. Roxana Maximilean szerint mindez Schmitt szövegének emancipációját bizonyítja, hiszen az a célja, hogy „a szövegben maradjon”, és „ellenőrzése alatt tartsa szereplőit”, ahogyan ő maga jegyzi meg az írói naplóban.³¹

A mű jól láttatja azt a folyamatot, amelynek során Jézus egyre biztosabban ismeri fel messiási küldetését. Júdás nem csak Jézus útkeresésében töltött be fontos szerepet, ugyanis később ő lett az első, akinek a Mester elmondta, vállalja azt a feladatot, amelyet Isten az üdvtörténetben rábízott. Az eddigiekből azt láthatjuk, hogy Schmitt regényében Júdás bizonyos téren átveszi a többi apostol szerepét. Egyrészt azért, mert ő az egyetlen, aki valóban érti, hogy ki Jézus, a kanonikus evangéliumokban viszont elsőként Péter vallja Isten fiának. Másrészt azért, mert az evangéliumokban, néhány csodát leszámítva, Jézus nem tesz különbséget az apostolok között, ugyanazokat a tanításokat osztja meg velük; Schmitt történetében pedig mindazt, amit Júdás maga felismert, Jézus nem fedi fel a többiek előtt. Maximilean Schmitt Júdás-ábrázolására úgy tekint, mint a szöveg függetlenségének újabb bizonyítékára, hiszen – mint mondja – a kanonikus evangéliumokban János a szeretett tanítvány, Schmitt regényében pedig Júdás tölti be ezt a szerepet.³² Bár Maximilean csak öt emeli ki ebben a kontextusban, természetesen a Péterről fentebb mondottakra ugyanez érvényes. Júdás és Péter felcserélése valamelyest elválasztja a művet a kanonikus evangéliumoktól, amely így független szöveg benyomását kelti.

Akár azt is kijelenthetjük, hogy itt minden fordítva történik: nem csupán arról van szó, hogy Júdás a többi apostol fölé emelkedik, hanem arról is, hogy ő győzi meg Jézust a feltámadásról és a keresztre feszítés jelentőségéről. Egyik találkozásuk alkalmával elmondja, mindezek be fognak következni, Jézus viszont kételkedik, és bizonyosságot szeretne.³³ Iulia-Diana Rusu szerint Júdás a misztikus szerepét tölti be, előre látja a jövőt, és profetikus sugallatai meghatározzák Mesterének messiási szándékait, ezen kívül a többi tanítvánnyal szembeni felsőbbrendűségét is a tudásának köszönheti.³⁴ Mindig közvetetten szólal meg, vagyis Jézus retrospektív elbeszélésén keresztül; nem őt magát halljuk, hanem Jézus idézi szavait egy monologikus visszaemlékezésben. Rusu szerint teljesen bizonyos, hogy Júdás megnyilvánulásai kivonják magukat a narratív eljárás minden befolyása alól, és gnomikus jellegűek.³⁵

³¹ MAXIMILEAN, *Métamorphoses du mythe...*, i. m., 4. – Saját ford.

³² *Uo.*

³³ SCHMITT, *L'Évangile selon...*, i. m., 68.

³⁴ RUSU, *Judas dans la littérature...*, i. m., 125.

³⁵ *Uo.*, 181.

Ezek ellenkezőjét találjuk a kanonikus evangéliumokban, hiszen ott azt olvashatjuk, hogy Jézus háromszor figyelmezteti az apostolokat arra, mi fog történni. Nagyon is tisztában van azzal, hogy mit fog vállalni, ő az egyetlen, aki tényleg átlátja a saját szenvedésének, halálának és feltámadásának a jelentőségét. Több esetben is olvasunk arról, hogy az apostolok nem értik, hogy mit mond, vagy akár fel is háborodnak:

Ettől fogva kezdé Jézus jelenteni az ő tanítványainak, hogy néki Jeruzsálemben kell menni, és sokat szenvedni a vénektől és a főpapoktól és az írástudóktól, és megöletni, és harmadnapon föltámadni. És Péter előfogván őt, kezdé feddnie, mondván: Mentsen Isten, Uram! Nem eshetik ez meg te véled.³⁶

Jézus meg nem értettsége még lehetne is közös vonás a kanonikus evangéliumok és a regény között, de az előbbiek egyáltalán nem utalnak arra, hogy Júdás bármivel is többet tudott volna a többieknél. Sőt, bár eleinte nem különbözik tőlük negatív értelemben (meggyógyította a betegeket, kiűzte az ördögöket a megszállottakból, továbbadta a krisztusi tanításokat), Jézus egy ponton mégis utal arra, hogy van közöttük egy olyan apostol, aki más, mint a többiek, és János evangélista ezt a kijelentést Júdához kapcsolja:

Felele nékik Jézus: Nem én választottalak-é ki titeket, a tizenkettőt? és egy közületek ördög. Értette pedig Júdás Iskárióttest, Simon fiát, mert ez akarta őt elárulni, noha egy volt a tizenkettő közül.³⁷

Ahogy az eddigiekből láthattuk, Schmitt regényében Júdás fontos szerepet töltött be Jézus messiási útkeresésében és küldetésének kibontakozásában. Ez már önmagában mutatja a jelentőségét, amely még tovább fokozódik a cselekmény előrehaladtával, különösen akkor, amikor az utolsó vacsora előtti és utáni események zajlanak. Ha megvizsgáljuk Jézus kereszthalálának körülményeit a kanonikus evangéliumokban és a regényben, jobban megértjük Júdás eltérő bemutatását. A kanonikus evangéliumok több alkalommal is kiemelik bűneit, gonosz természetét, kapzsiságát, és ezekből a szövegekből kiindulva azt gondolhatjuk, hogy az említett tulajdonságai és bukásai vezettek oda, hogy elárulja az Isten fiát. A regényben teljesen más okról van szó, itt ugyanis Jézus maga kéri, hogy vigye végbe ezt a tettet, és akár azt is mondhatjuk, hogy egy közös terv előzi meg a Getszemáni-kert eseményeit. Jézus nemcsak azért mondja Júdásnak, hogy árulja el tartózkodási helyét a főpapoknak, hogy lehetségessé váljon a megváltó áldozat a kereszthalála által, hanem azért is, hogy megmentse apostolait, ugyanis attól tart, hogy őket is megölnék, amiért követték őt.

Ami a kereszthalál üdvtörténetben betöltött szerepét illeti, a regényben ez nincs teljesen kizárva, de az egyértelmű, hogy Jézus maga sem bizonyos saját megváltói szerepében. Elfogadja, véghezviszi azt, amit az Atya akaratának vél, de még a letartóztatása

³⁶ Mt 16, 21–22.

³⁷ Jn 6, 70–71.

előtt is feltételes módon beszél arról, hogy ő lenne az Isten fia, és úgy véli, csak a szenvedése és halála után derül majd ki, hogy jó vagy rossz döntést hozott. Megdöbbentő lehet az olvasó számára a Jézus és Júdás közötti hatalmas különbség: Jézus a Megváltó, ám mégis kétségei vannak saját magával kapcsolatban; vele ellentétben Júdás csak egy az apostolok között, nem áll olyan közel Istenhez, mint Jézus, az ő hite mégis erősebb. Ezt maga Jézus is bevallja: „Júdás sosem kételkedett és én órákon át hallgattam magabiztos beszédét, mellyel teljesen eloszlatta kételyeimet.”³⁸

Bár Júdás általában negatív figuraként jelenik meg, az elemzett műben a legkedveltebb tanítványként van feltüntetve. Schmittnek nem az volt a célja, hogy úgy kezelje, mint gonosz árulót, ahogyan az írói naplóban is fogalmaz:

Sosem tudtam értékelni a keresztény köztudatra jellemző Júdás-képet. Amennyire megérintett Péter tagadása, annyira megdöbbentett az árulóra redukált Júdás. Hogyan adhatta fel hivatását, éppen a legnagyobb szárnyalás közben, egy olyan ember, aki mindenről lemondott azért, hogy Jézust kövesse; aki látta amint Mestere messiásként sugárzik és egyre nagyobb tömegek hallgatják; aki a tizenkét választott apostol egyike volt; egyike a tizenkettőnek, akik közel álltak Jézushoz; a tizenkettőnek, akik legjobb barátai voltak; aki ennyire szerette Jézust? Hogyan, és főleg, miért?³⁹

Azt is kifejti, hogy miért nem tudja elfogadni az általánosan elterjedt magyarázatot:

Tényleg harminc ezüstért tette volna? Júdásnak már úgymint volt pénze, hiszen Jézus követőinek csoportja őt tette meg pénzkezelőnek. Plusz harminc ezüst... Ha csak érdekből követte Jézust, miért pont hozzá csatlakozott, aki éppen a szegénységet méltatta?⁴⁰

Az utolsó vacsora leírásában megjelenik mindaz, ami a regényt addig is jellemezte: Jézus és Júdás szoros barátsága, a kereszthalál szükségessége, a tizenegy apostol jelentéktelen szerepe. Csak Jézus és Júdás tudja, hogy mi fog történni a Pészah megünneplése után; Jézus maga kéri Júdást arra, hogy menjen, és árulja el ellenségeinek későbbi tartózkodási helyét; a tizenegy apostol mindezekből semmit sem sejt; Jézus pedig egy szeretetteljes „köszönöm”-mel és bizalmas tekintettel tudatja, hogy ezt nem árulásnak tartja, hanem akarata beteljesedésének. Iulia-Diana Rusu a következőképpen fogalmazza meg Schmitt Júdás-ábrázolásának újszerűségét:

Schmitt túlmegy a hagyományos, Júdást társmegváltóként feltüntető struktúrán; olyannyira, hogy felcseréli a szerepeket és Júdást teszi meg a megváltás fő kivitelezőjévé. Úgy tűnik, hogy Jézus a bűnbak, aki a kereszthalál vállalásával maga okozza saját szenvedését és helyette Júdás kapja az isteni sugallatot, mely az áldozat felajánlására hív. Ebben a szövegben Jézus elképzelhetetlen Júdás nélkül. Ő vezeti Jézust

³⁸ SCHMITT, *L'Évangile selon...*, i. m., 74. – Saját fordítás.

³⁹ *Uo.*, 257. – Saját fordítás.

⁴⁰ *Uo.* – Saját fordítás.

az önfeláldozás felé, ahogyan Mózes vezette Izrael népét a pusztai vándorlás során. Júdás az isteni akarat végrehajtójaként működik, az ószövetségi próféciaák beteljesítésének hiteles biztosítója.⁴¹

Ahogyan Rusu is említi, a műben ábrázolt utolsó vacsora Jézus és Júdás együttműködésének ideje, egy titkos megállapodás helye.⁴² Ez gnosztikus hatást sejtet, hiszen a *Júdás evangéliuma* című szövegben is egy titkos, csak Jézus és Júdás számára érthető, mások elől rejtett, közös döntésről van szó.

Míg Schmittnél az utolsó vacsora főként Jézus Júdás közreműködésével kivitelezett áldozatáról, a köztük lévő bizalomról és az apostolok megmentéséről szól, addig a kanonikus evangéliumokban ez az esemény jelenti Jézus szeretetét, a megváltás örökkévaló lehetőségét, a folytonosságot, hiszen ez az első eucharisztia, vagyis szentáldozás ideje, amikor is Jézus a kenyeret saját testévé, a bort pedig saját vérévé változtatja.⁴³ Igen jelentős a regény és a kanonikus evangéliumok között húzóódo különbség, hiszen előbbiben Jézus helyett inkább Júdás a megváltás kivitelezője, még ha nem is ő az Isten báránya; utóbbiak pedig nagyon is hangsúlyozzák Jézus hatalmát, saját szabad akaratát, és Júdást inkább negatív színben tüntetik fel. Az irodalmi mű felmagasztalt apostolával szemben őt itt egyáltalán nem védi meg senki és semmi, felelőssége egyértelmű, Jézustól függetlenül cselekszik. Erre utal az is, amikor Júdás megkérdezi Mesterét, rá gondolt-e, amikor árulóról beszélt, ő pedig csak annyit válaszol: „Te mondad.”⁴⁴

Rusu szerint a regény két lehetséges interpretációt kínál Júdás árulása kapcsán: vagy egy együttműködés miatt adja fel őt, és tényleg hisz abban, hogy ő a Messiás, vagy azért árulja el, hogy másokat ellene fordítson, egyébként nem fogadja el Megváltónak, csak azért követi, hogy később haszna legyen belőle. Úgy véli, a mű szereplője őszinte, mindig elérhető segítőként, apafiguraként van jelen,⁴⁵ de szerinte a szövegben ugyanúgy benne rejlik az a lehetőség is, hogy a kísértés megtestesítője.⁴⁶ Minden alkalommal, amikor feltűnik, ugyanazt a funkciót tölti be: meggyőzi Jézust, hogy ő a Messiás, és nyomatékosan arra vezeti, hogy vállalja is ezt. Ahogyan Rusu mondja, Júdás nem rendelkezik saját identitással, mintha csak a kimondott szavaival lenne egyenlő. Még ennél is tovább megy az értelmezésben, amikor azt mondja, Jézus elutasító reakcióit látva azt gondolhatnánk, Júdás hangja a Sátáné.⁴⁷ Ez egy érdekes értelmezési lehetőség lehetne, de maga Schmitt emeli ki az írói naplójában, hogy nem akarta Júdást gonoszként feltüntetni. Úgy tűnik tehát, hogy Rusu azon megállapításai, amelyek Júdás jóságára vonatkoznak, közelebb állnak az író szándékaihoz.

⁴¹ RUSU, *Judas dans la littérature...*, i. m., 36. – Saját fordítás.

⁴² *Uo.*, 181.

⁴³ Mt 26, 26–28.

⁴⁴ Mt 26, 25.

⁴⁵ RUSU, *Judas dans la littérature...*, i. m., 183.

⁴⁶ *Uo.*, 45.

⁴⁷ *Uo.*, 220.

Az evangéliumok az árulás leírását is tartalmazzák, ez viszont a műben nem szerepel, minden bizonnyal azért, mert Júdás tetteinek megmagyarázása szempontjából sokkal fontosabbak a Júdás-csók előzményei, mint maga az esemény. Az evangéliumok és a mű egyaránt folytatják a történetet Jézus letartóztatása után is, de más módon. Az evangéliumok értelemszerűen Jézus kereszthalálára és feltámadására összpontosítanak, és ezeket az apostolok szemszögéből mutatják be, a regény pedig inkább csak a második fejezetben szól ezekről az eseményekről, és – amint korábban megjegyeztem – főleg Pilátus szemszögéből. Júdást illetően már csak egy mozzanat lényeges, mégpedig az öngyilkossága. Az evangélisták közül csak Máté számol be arról, hogy megbánta árulását: megpróbálta elérni Jézus szabadon bocsátását, de hiába, majd kétségbeesésében felakasztotta magát.⁴⁸

A regényben az öngyilkosság nem szerepel, csak Jézus retrospektív elbeszéléséből tudjuk meg, hogy az utolsó vacsorán apostola utalt neki arra, hogy amikor feltámad és visszajön, ő már nem lesz ott. Különösnek tűnhet, hogy az öngyilkosság mindkét árulásnál jelen van, az evangéliumokban és a regényben is. Az evangéliumokban ez kevésbé meglepő, tekintve, hogy ott számos alkalommal szó esik Júdás gonoszságáról, az árulása is pénzvág és sátáni kísértés miatt következik be. A regényben már nem lenne ennyire egyértelmű az öngyilkosság, hiszen Schmitt Júdása Jézus kérésére, gonoszság nélkül, mondhatni jó szándékból cselekedett, és ebből következik, hogy nem lenne oka büntudatra. A mű nem mondja ki egyértelműen, de arra lehet gondolni, hogy hiába cselekedett jó szándékkal és Jézus akarata szerint, az iránta való szeretet miatt mégsem tudta elviselni, hogy ő is hozzájárult a halálához.

A Júdás-csók és Júdás öngyilkosságának újraértelmezése összefügg egymással, hiszen – ha Júdás „árulása” nem is igazi árulás, Jézus kérésére történik, a próféciák beteljesítéséhez és az apostolok megmentéséhez szükséges – öngyilkossága nem redukálható egy elkeseredett, talán eszét vesztett, büntudattól szenvedő ember önbíráskodására és/vagy gyávaságára. Erre a következtetésre jut Iulia-Diana Rusu is, amikor a következőket írja Júdás öngyilkossága kapcsán a regényt illetően:

Az eddigiekben Júdás próféciáját Jézus dicsőségteljes visszatérésének ígérete támasztotta alá, mely dicsőségben Júdás is részesült volna; most viszont, a regénynek ezen utolsó szakaszában, Júdás megérti, hogy Mesterének áldozata a saját áldozatát is jelenti. [...] Ez az a pillanat, amikor is Júdás lemond arról, hogy megmentse önmagát, így cselekedete mindenkire és mindenre kiterjedő jelleget ölt.⁴⁹

Mint már szó volt róla, Máté evangéliuma szerint Júdás büntudatában lett öngyilkos. Következésképpen kijelenthetjük, hogy a Schmitt művében Jézus és Júdás halálára egyaránt jellemző üdvtörténeti szerep, kollektív jelentőség a kanonikus szövegekben csak Jézusra vonatkozik, Júdásra nem. A regény elemzésének elején már utaltam arra,

⁴⁸ Mt 27, 3–5.

⁴⁹ RUSU, *Judas dans la littérature...*, i. m., 286. – Saját fordítás.

hogy a mű ezen fejezete Jézus retrospektív elbeszélését tartalmazza, ő maga éppen az Olajfák hegyén tartózkodik, és a letartóztatására vár. Itt véget is ér a története, legalábbis ebben a fejezetben, mert a letartóztatása, keresztre feszítése, halála nem részei a narrációnak. A feltámadás a következő, Pilátus leveleiből álló fejezetben kap szerepet. Júdás árulásának hiánya akár arra is utalhat, hogy a Júdás-csók nem rendelkezik semmilyen jelentőséggel, sokkal fontosabbak annál egyéb történések: Jézus tanításai és feltámadása – hiszen ezek voltak a kereszténység elindítói –, illetve Jézus és Júdás korábbi találkozásai, mert ezekben bontakozott ki kettejük baráti, bizalmi kapcsolata.

Ha összegezni kívánjuk Schmitt regényének jellegzetességeit Júdás ábrázolása kapcsán, akkor a következők állapíthatók meg: nagy eltéréseket mutat a kanonikus evangéliumokhoz képest, a tizenegy apostol jelentősége nagymértékben csökken Júdáséval szemben, utóbbit mint a tanítványok legjobbját emeli ki, nagy hangsúlyt fektet Jézus és Júdás bizalmas és baráti kapcsolatára, több ponton is kiemeli Júdás üdvtörténetben játszott szerepét, és az író saját elképzelései, meglátásai legalább annyira befolyásolták a mű megírását, mint a kanonikus evangéliumok, ahogyan erre maga Schmitt is utal az írói naplóban.

Gnosztikus hatások Gerald Messadié Judas le bien-aimé című regényében

Hasonlóképpen mutatja be Júdást Gerald Messadié 2007-ben kiadott, *Judas le bien-aimé* című műve, amely még nem jelent meg magyar fordításban. Ha megpróbáljuk lefordítani a francia címet, akkor a *Júdás, a szeretett tanítvány* adhatná vissza legjobban az eredeti jelentést, és ez már önmagában is utal az író Júdás-felfogására. Az eddig vizsgált művekkel ellentétben Júdás itt nem csupán mellékszereplő, hanem a történet központi alakja, ugyanis Messadié teljes egészében neki szentelte regényét, és nagymértékben hatott rá a *Júdás evangéliuma* című apokrif irat, amely fontos viszonyítási pontot jelent az elemzésben. Ami az életműben elfoglalt helyét illeti, Messadié több könyvet is írt történelmi és bibliai alakokról, beleértve Mózeset, Dávidot, Magdalai Máriát. A Júdásról szóló regény esetében nagy hatást gyakorolt az írói folyamatra Júdás evangéliumának felfedezése, ezt maga a szerző is írja az utószóban. Utóbbi a kanonikus evangéliumok és Júdás evangéliumának összevetését, Messadié Júdásról alkotott véleményét, történetének értelmezését tartalmazza.

Már a mű elején világossá válik, hogy az irodalmi szöveg nem követi teljesen a kanonikus evangéliumokat, vagy talán még jobb, ha azt állítjuk, nagyon csekély mértékben teszi ezt. A fiktív történetben Júdás sokkal hamarabb ismeri meg Jézust, mint a többi apostol, egész pontosan tizenhét évvel korábban. Már ekkor barátjává és tanítványává válik. Mindez azt is jelenti, hogy a szereplők életkora sem egyezik meg a hagyomány által elfogadottal. A kanonikus evangéliumok szerint Jézus harminchárom évesen szenvedte el a keresztre feszítést, a tanítványok elhívása idején harmincéves volt; ami pedig Júdást illeti, nincs tudomásunk a koráról. A műben részletes leírást olvashatunk első találkozásukról, illetve a köztük kialakuló mester-tanítvány kapcsolatáról, de itt ez

is teljesen eltér a kanonikus evangéliumokban olvasottaktól. Mindketten a Holt-tenger mellett élnek, az esszénusok közösségének tagjai. Jézus már ekkor olyan tanításokat ad Júdásnak, amelyeket mások nem ismernek. Kapcsolatukat mély szeretet is jellemzi, ez Júdás szempontjából az alábbi sorokban rajzolódik ki:

Szerette. Úgy szerette ezt az embert, mint saját magát. Vajon, amikor Jézus az Atyáról beszélt, tudta, hogy Júdás számára ő maga ez az Atya, saját apjánál, Karióti Simonnál is inkább? Mestere teremtette meg őt már az első hozzá intézett szavakkal, úgy, mint a Teremtő az első embert a föld porából.⁵⁰

Mind ezek eredetét a *Júdás evangéliuma* című szövegben és általában a gnoszticizmusban találjuk. Az említett apokrif irat Júdást Jézus legkedveltebb tanítványaként ábrázolja, nagy hangsúlyt fektet a neki adott titkos tanításokra, kiemeli Júdás Jézus letartóztatásában játszott szerepét, és azt új értelmezési keretbe helyezi. Az apokrif iratokat több csoportra oszthatjuk: Uwe-Karsten Plisch részben a témájuk szerint, részben a nekik tulajdonított szerző, elbeszélő alapján különböző kategóriákba sorolta őket, ezek közé tartoznak az úgynevezett párbeszéd-evangéliumok.⁵¹ Utóbbi szövegek olyan párbeszédet tartalmaznak, amelyek Jézus és tanítványainak egy csoportja vagy akár egyetlen tanítvány között zajlanak; ezen kívül kiemelik az evangéliumban bemutatott tanítvány kivételes tudását, a közte és Jézus között fennálló különleges kapcsolatot, illetve a közte és a többi tanítvány közötti különbségeket. Ugyanez történik a *Júdás evangéliumában*, amely a következőképpen kezdődik:

Titkos beszámoló Jézus kinyilatkoztatásáról, amelyet iskarióti Júdással folytatott beszélgetése során mondott nyolc napon át, három nappal azelőttig, hogy a húsvétot ünnepelte.

Amikor Jézus megjelent a földön, jeleket és nagy csodákat tett az emberiség megváltásáért. És mivel egyesek az igazságosság útján [jártak], míg mások a törvényszegésben jártak, elhívatott a tizenkét tanítvány.⁵²

Az eddigiek alapján két következtetést vonhatunk le: egyrészt azt, hogy a regény Júdás evangéliumához áll közelebb abból a szempontból, hogy Júdást mint kiemelt tanítványt mutatja be, és ezáltal ellentmond a kanonikus evangéliumoknak; másrészt pedig azt, hogy amíg a kanonikus evangéliumok fő témája Jézus élete és feltámadása, addig Júdás evangéliumában és az elemzett irodalmi szövegben ezek csak a kontextust adják, máskülönben Júdás és Jézus kapcsolata, a titkos tudás, Jézus letartóztatásának előzményei állnak a középpontban. A regény cselekménye és a szereplők közötti párbeszéd megértéséhez fontos ismerni a gnoszticizmust és az apokrif iratokat,

⁵⁰ Gerald MESSADIÉ, *Judas le bien-aimé*, Paris, éditions Jean-Claude Lattès, 2007, 51. – Saját fordítás.

⁵¹ PLISCH, *Ami a Bibliából...*, i. m., 103.

⁵² *Júdás evangéliuma*, kiad. Rodolphe KASSER, Marvin MEYER, Gregor WURST, kommentár Bart D. EHRMAN, ford. HASZNOS Andrea, ENDREFFY Kata, Bp., Geographia Kiadó, 2006, 33. [A továbbiakban: JúdEv.]

különösképpen Júdás evangéliumát. A mű részletesen ír az első tanításokról, amelyeket Jézus ad Júdásnak még a tizenegy tanítvány elhívása előtt. Különböző vallásos iratok és a zsidó valláshoz kapcsolódó történetek értelmezéséről vitáznak, főleg Káin és Ábel, Ábrahám, Jób esetét tárgyalják.

Káin és Ábel története kapcsán Jézus az alábbi kérdést teszi fel Júdásnak: „Mi volt Káin bűne, amiért a Mindenható, míg az Ábel által bemutatott áldozatokat elfogadta, az övéit elutasította?”⁵³ Júdás szerint az írásokban kell keresni a választ, Jézus azonban ellentmond neki, amikor azt feleli, az egyetlen magyarázat a Mindenható igazságtalansága. Ami Ábel meggyilkolását illeti, Jézus szerint Káin azért követte el, hogy a Mindenható igazságtalansága ellen lázadjon. Ábrahám történetét felelevenítve hasonló következtetésre jut: már hetvenöt éves volt, amikor a Mindenható azt parancsolta neki, hogy hagyja el mindenét, a házát és a családját is, ezután pedig menjen el a számára kijelölt országba. Jézus értelmezésében Ábrahám elhívása is egyike volt a Mindenható igazságtalanságainak, hiszen másnak is adhatta volna ezt a feladatot, mégis azt az embert választotta, aki már korban túl előrehaladott volt ehhez. Jób kapcsán azt mondja, hogy a Mindenható a Sátánnak jelölte ki őt, ezért érthette az a sok könyörtelen szenvedés és testi-lelki nyomorúság.⁵⁴

Jézus azt állítja, hogy ez a sok igazságtalanság azért történik, mert a Mindenható a Sátánnal működik együtt, és bár valóban van egy igazi Isten, a zsidók nem őt imádják. Hozzáteszi, hogy az általuk tisztelt hamis isten hazugságok árán hatalomra tett szert, de az igazi nem szövetkezne a gonosszal.⁵⁵ Az említett dialógusokat és Júdás reakcióit olvasva sejthető, hogy Jézus tanításai eltérnek a korban megszokottaktól, ismertebbektől és könnyebben érthetőktől. Tulajdonképpen a kanonikus evangéliumokban is erről van szó, hiszen Jézus megtartotta ugyan az őszövétségi tanítások lényegét, sőt, ahogy ő mondja, azokat betölteni és nem eltörölni jött, mégis teljesen máshogyan beszélt, mint a rabbik, főpapok, és nem mindig értette mindenki a szavait. Az apokrif iratokban is ez jellemző, de teljesen más módon: a kanonikus evangéliumokkal ellentétben nem egy mindenkit megváltani akaró Messiást látunk, hanem egy olyat, aki a titkos tudás segítségével szabadítja fel az arra kiválasztottakat; ezenkívül – a kanonikus evangéliumok Jézusával szemben – ez a Messiás nem a bűn alól akar felszabadítani, hanem a hamis istenség által teremtett világból kiszabadítani.

James M. Robinson a *Júdás titkai* című könyvében az alábbi megállapításokat teszi a gnoszticizmus újszerű istenképe kapcsán:

Micsoda Isten az, aki még a történet kezdetén visszautasítja a földműves áldozatát, holott a földművesnek más felajánlanivalója nem volt? Káin talán túl indulatosan cselekedett, de nem tett-e így maga Isten is, amikor arra ítélte Káint, kóborló s bujdosó legyen a földön, s megélhetését többé ne tudja a földművelésből előteremteni? [...]

⁵³ MESSADIÉ, *Judas...*, i. m., 74. – Saját fordítás.

⁵⁴ *Uo.*, 76.

⁵⁵ *Uo.*, 77.

A gnosztikusok helyesen mondhatták: minket, akiket oly kemény ítélet sújtott, megvilágosított egy messze fenn rejlő, rejtett Isten, aki mentes attól a lehetetlen rendszertől, amelytől a világ szenved. Ez a rejtett Isten felszabadít minket, nem pedig rabszolgává tesz!⁵⁶

Ahogy April D. DeConick írja, az első században bizonyos zsidó csoportok, akik később a „gnosztikus” nevet kapták, a világról alkotott saját megfigyeléseikre alapozva és a sok szenvedést látva feltették maguknak azt a kérdést, hogy egy tökéletes Isten hogyan teremthetett tökéletes világot.⁵⁷ Ennek megválaszolására bizonyos ószövetségi történetekhez tértek vissza, amelyekben egy Jahve angyalának nevezett lény szerepel, aki Isten földi manifesztációjaként működik.⁵⁸ Ő jelenik meg Hágárnak, és tudatja vele, hogy gyermeke lesz, Mózes pedig egy égő csipkebokorban látja. DeConick szerint mindezeket a gnosztikusok úgy értelmezték, hogy az említett történetekben szereplő lény egy istenség, de nem a valódi, tehát két isteni lényről van szó. Ezt a hitüket olyan szövegrészekkel próbálták alátámasztani, amelyek szerintük egyfajta pluralitást mutatnak az Istenen belül, mivel nyelvtani többes számot alkalmaztak: „Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra; és uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a barmokon, mind az egész földön, és a földön csúszó-mászó mindenféle állatokon.”⁵⁹

Mózes első könyvében találunk egy másik olyan mozzanatot is, amely kapcsolatban áll a gnoszticizmussal: amikor Isten megteremtette Ádámot és Évát, megtiltotta nekik, hogy egyenek a tudás fájának gyümölcséből.⁶⁰ Az ember Istenhez nagyon közel állt, a büntelensége és a paradicsomi körülmények miatt, tudása viszont bizonyos szempontból korlátozott volt. Ennek ellenkezőjéről olvashatunk Júdás evangéliumában, amely visszatér az ószövetségi teremtéstörténethez, hogy saját módján újraértelmezze: „De Isten tudást [ad]atott Ádámnak és azoknak, akik vele vannak, hogy ne uralkodjanak felettük a káosz és az alvilág királyai.”⁶¹ Ez szorosan kapcsolódik a gnosztikus tanokhoz és Júdás nem kanonikus ábrázolásához, ezek szerint ugyanis Isten már kezdettől fogva biztosította a tudást azoknak, akiket valóban ő teremtett, és az égi szférából származtak. Azok, akiket a hamis isten, a világot teremtő istenség teremtett, nem rendelkeztek igazi tudással, különösképp nem azzal, ami az örök életükhöz szükséges. Mindez alapját képezi a Jézus által Júdással megosztott tanításoknak a regényben és Júdás evangéliumában egyaránt. Jézus nemcsak az ószövetségi szent szövegek értelmét mutatja meg Júdásnak, hanem a két különböző istenkép megkülönböztetését is.

⁵⁶ James M. ROBINSON, *Júdás titkai: A félreértett tanítvány és elveszett evangéliumának hiteles története*, ford. RÁKÁCSÓ Richárd, Bp., K.u.K Lap és Könyvkiadó Kft, 2007, 211–212.

⁵⁷ A. D. DECONICK, *Le Treizième Apôtre: Ce que dit vraiment l'Évangile de Judas*, Paris-Tel Aviv, Éditions de l'éclat, 2008, 51.

⁵⁸ *Uo.*, 52.

⁵⁹ Idézi: *Uo.*, 52. A magyar változat forrása: Móz 1, 26.

⁶⁰ Móz 2, 16–17.

⁶¹ JúdEv 54.

Messadié szövegében számos alkalommal megnyilvánul a tanítványok közötti nézeteltérés, hitükben rejlő különbség, Jézushoz való viszonyulásuk eltérő jellege. Maga a regény Jézus jeruzsálemi bevonulásával kezdődik, legalábbis a prolókus után. Csakúgy, mint az evangéliumokban, ez az esemény kiváltotta a főpapok haragját és a nép örömét. A tanítványok számára nyilvánvaló lett, hogy nem sokáig tudják elkerülni a konfliktust, a főpapok és a római katonák ellenük fognak fordulni, ezért megvitatták egymás között, hogy szerintük mi lesz Jézus következő lépése, és mit tervez hosszú távon. Simon azt mondta, szerinte még a Pészah előtt királlyá kiáltják ki Jézust; Jakab fiának, Júdásnak az volt a meggyőződése, hogy egy nap majd egy templomi prédikáció után a hívei mellé állnak, és kikényszerítik a főpapokból és a rómaiakból a királlyá koronázását; Jakab úgy vélte, hogy nem tűrné el a római fennhatóságot. A tanítványok között csak Júdás ismerte Jézus igazi szándékait, és csak ő tudta, hogy nem földi királyságra vágyik. A tizenegy közül senki nem értett egyet Júdással, Lázár volt az egyetlen, aki hasonló véleményen volt, de ő kívül esett Jézus belső körein, és nem volt a kiválasztott tizenkettő egyike. A regény ezen részében hangsúlyossá válik a tanítványok közötti kapcsolat, látjuk ugyanis, hogy a többiek nem rendelkeznek ugyanazzal a tudással, mint Júdás, és nem kedvelik, irigyeik rá a kivételes szerepe, Jézushoz való közelsége és a neki adott tanítások miatt.

Tekintve, hogy a gnosztikusok szerint a zsidók és a keresztények nem az igazi Istent imádják, és rosszul értelmezik a szent szövegeket, számukra a megváltás is új értelmet nyer. Nem az emberek bűneivel van összefüggésben, más a célja. A földi világban élő, fizikai testbe zárt embereknek fel kell fedezniük, hogy egy másik világhoz tartoznak, és a *gnózis*nak nevezett tudásnak köszönhetően el kell válniuk fizikai testüktől, és Istenhez kell visszatérniük. Az örök élet tehát nem Krisztus vére, hanem a gnózis által válik lehetségessé. Mivel ebben a világban nincsen semmi jó, ennek a titkos tudásnak máshonnan kell érkeznie: egy aiónnak kell a földre jönnie, hogy felfedje az emberek előtt az igazságot a származásukkal, az igazi és hamis Istennel, a szent szövegek igazi értelmével kapcsolatban. A gnosztikusok Jézust ezzel az aiónnal azonosították. Giacomo Filoramo a következőképpen fogalmazta meg a kereszténység és a gnoszticizmus közötti különbséget a megváltásra és az üdvösségre vonatkozóan: „A gnosztikus megváltó nem azért jön, hogy megbékítse az istent és az embert, hanem hogy önmagával egyesítse a gnosztikust. Nem azért jön, hogy megbocsásson egy bűnt, amelyet a gnosztikus nem követhetett el, hanem hogy megszüntesse a tudatlanság és a hiány állapotát, és helyreállítsa a kezdetek teljességét.”⁶²

A most idézett sorokból is látjuk, hogy a gnosztikusok számára nem Jézus feltámadása a lényeges, hanem az általa átadott tudás. Ide vezethető vissza, hogy Messadié Júdás evangéliumára épülő regénye nem beszél Jézus passiójáról, és egy szó sem esik benne arról, hogy fel fog támadni. Egyúttal kitűnik belőle az a hierarchia is, amely a gnoszticizmusra jellemző. Ezt Filoramo is említi az idézett szövegrész előtt, és azt

⁶² Giacomo FILORAMO, *A gnoszticizmus története*, ford. DOBOLÁN Katalin, Bp., Kairosz, 2000, 237.

állítja, hogy a gnosztikus „természete azonos a megváltó szubsztanciájával”.⁶³ A re-
gényben ez az apostolok közötti kapcsolatban, a köztük lévő különbségekben nyil-
vánul meg. A művet jobban megvizsgálva észrevehetjük, hogy a tizenegy tanítvány
jellemfejlődéséről egyáltalán nincs szó, csak Júdás kapcsán látható, hogy miként válik
egyre jobb tanítvánnyá. A többiek nem rendelkeznek azzal az adottsággal, amelyre
szükségük lenne a tanítások megértéséhez, a Jézus által igaznak mondott istenség
megismeréséhez. Mindez azért van, mert Júdással ellentétben nem ugyanabból az égi
szférából származnak, mint Jézus (a gnoszticizmus ugyanis különbséget tesz az égi
szférából származó és igaz Isten által teremtett emberek, illetve a hamis istenség vi-
lágához tartozók között).⁶⁴

A kanonikus evangéliumokban Jézus nem kéri meg Júdást, hogy árulja el a főpapok-
nak, viszont előre tudja, hogy ez meg fog történni. Több alkalommal is beszél apos-
tolainak a későbbi történésekről, de az ő és az evangélisták szavai azt a benyomást keltik,
hogy Júdás saját akaratából cselekedett. Több alkalommal is beszélt az apostoloknak
arról, ami később történik vele, de csak az árulás tényét emelte ki, és nem mentette fel
az elkövetőt, nem is tárta fel pontosan annak személyét, a kanonikus szövegekben nem
társul pozitív konnotáció a Megváltó letartóztatásához. Az kiderül, hogy a próféciaiban
is meg volt írva ez az esemény, és az is, hogy ezt halál és feltámadás egyaránt követi
majd, de pozitív szerepe egyedül Jézusnak van. Máté evangéliuma nem idézi Jézus
szavait, de tudjuk, hogy beszélt apostolainak a szenvedéséről. Második alkalommal
az alábbiakat mondja apostolainak: „Az ember Fia emberek kezébe adatik; És megölik
őt, de harmadnapon föltámad.”⁶⁵ Ugyanezt, más szavakkal ugyan, de harmadjára is
elmondja nekik. Ezekben az esetekben a letartóztatás, a szenvedés és a halál, továbbá
a feltámadás a hangsúlyos. Jézus azért mondja ezeket, hogy az apostolai tudjanak
arról, ami történni fog vele, és azért is, hogy lássák, ő valóban beteljesíti a próféciaikat;
ő valóban az, akinek mondja magát.

Ahogy az előbb említett igeszakaszokból nyilvánvaló, az áruló személye a ka-
nonikus evangéliumokban nem kap nagy hangsúlyt az árulás bekövetkezése előtt.
Az utolsó vacsorán már történik utalás a kilétére. Hangsúlyosnak itt sem mondhatjuk
az áruló személyét; inkább csak annyi a különbség az eddigiekhez képest, hogy itt
felfedi Jézus, hogy ki fogja elárulni. János apostol és evangélista az alábbi szavakat
idézi Jézustól: „Aki velem együtt mártja kezét a tálba, az árul el engem.”⁶⁶ Ez a szö-
vegrész egyszerre fedi fel és tartja továbbra is titokban az áruló kilétét. Az kiderül,
hogy az áruló egy az apostolok közül, és ott ül az asztalnál, de mivel mindannyian
Jézussal ettek, így mégsem teljesen egyértelmű. Júdásnak mondott szavai sem tel-
jesen egyértelműek, de valamelyest elárulják az igazságot. Amikor az megkérdezi,

⁶³ *Uo.*

⁶⁴ Lásd (többek között): JúdEv 37–38.

⁶⁵ Mt 17, 22–23.

⁶⁶ Jn 26, 23.

rá céloz-e, Jézus csak annyit mond: „Te mondád”,⁶⁷ és ez tulajdonképpen csak annyit árul el, hogy Júdás maga gondolja azt, hogy róla van szó, de valójában Jézus nem mondja ki. Figyelemre méltó viszont az, amit Jézus ezután mond, szintén az utolsó vacsorán: „Az embernek Fia jóllehet elmegyen, a mint meg van írva felőle, de jaj annak az embernek, a ki az embernek Fiát elárulja; jobb volna annak az embernek, ha nem született volna.”⁶⁸

Érdemes összevetni a regény, a kanonikus evangéliumok és Júdás evangéliumának tartalmát. Gerald Messadié *Judas le bien-aimé* című regénye bizonyos szempontból teljesen ellentmond mindannak, amit a kanonikus evangéliumokban olvashatunk. Ennek két oka is van. Az egyik az, hogy amíg a kanonikus evangéliumokban az árulás ténye a hangsúlyos és nem az elkövetője, addig a regényben elsősorban Júdás Jézus letartóztatásában betöltött szerepe. A másik az, hogy amíg a kanonikus evangéliumok Júdás bűnösségét, szabad akaratát hangsúlyozzák, és negatív jelentéssel ruházzák fel, addig a regényben pozitív figura, cselekedete voltaképpen nem is árulás, hanem Mesteréhez való hűség és a neki való engedelmesség kifejeződése. Az irodalmi szöveg egy Jézus és Júdás közötti párbeszédben ezt különösen kiemeli, ugyanis Jézus maga kéri arra, hogy árulja el tartózkodási helyét a római katonáknak és a főpapoknak, Júdás pedig kifejezetten ellenkezik, és könyörög neki, hogy valaki mást bizzon meg ezzel. Ami Júdás evangéliumát illeti, a regényhez hasonlóan cselekedete itt is pozitív jelentőségű, így joggal feltételezhetjük, sőt maga az író említi meg az utószóban, hogy a mű megírására hatással volt az apokrif irat, amelyben Jézus a következőt mondja Júdásnak: „Te azonban mindegyiküknél nagyobb leszel. Te fogod ugyanis feláldozni az embert, aki magában hord engem.”⁶⁹

Júdás (nem) árulásának következménye Jézus megostorozása és kereszthalála, amely a regényben és a kanonikus evangéliumokban is megjelenik, viszont nem találjuk meg Júdás evangéliumában. A regénynek ezen része következésképpen nem alapulhat Júdás evangéliumán, de az is bizonyos, hogy teljesen másképpen szól a keresztre feszítésről, mint a kanonikus evangéliumok, és ez a jelenete tükrözi azt a felfogást, amely Júdás evangéliumában is megfigyelhető. A Messadié-szövegben a passiót nem Jézus, hanem a tanítványai és barátai szemszögéből látjuk. Nem olvasunk arról, hogy Jézus mit érzett, mit mondott, mit tapasztalt közben; a hangsúly sokkal inkább azon van, hogy a külső szemlélőkre milyen hatást gyakorolt ez az esemény. A regényben több olyan szereplő van jelen a keresztre feszítésénél, akik addig is követték őt; tulajdonképpen azok, akik a legközelebb álltak hozzá: az édesanyja, Mária; Lázár és két testvére, Mária és Márta; a főpapok közül Nikodémus és Arithmatiai József; és Karióti Júdás, egyetlenként a tizenkettő közül. Ezzel szemben a kanonikus evangéliumok nem Júdást emelik ki az apostolok közül, nem ő van jelen Jézus kereszthalálakor, hanem János;

⁶⁷ Jn 26, 25.

⁶⁸ Mt 26, 24.

⁶⁹ JúdEv 56.

Lázár és a testvérei nincsenek említve; a nők között pedig olyanokat is találunk, akik nem szerepelnek a regényben.

A műben a passió leírása ismét egyértelművé teszi Júdás és Jézus közeli kapcsolatát, a választott apostol felsőbbrendűségét, Jézus iránti szeretetét. Két tényező játszik ebben szerepet: az egyik Júdás lelkiállapota, a másik a testi szenvedése. Világosan jelzi a narráció, hogy Júdást lelkileg nagyon megviseli az, hogy Jézust szenvedni látja, és ahogy már korábban, az „árulás” leírásánál is láttuk: elszomorodott Mestere kérése miatt, és csak kényszerűségből tette meg, amit tennie kellett. Ez a továbbiakban sem változott, sőt Jézus feltámadása után is megmaradt Júdás bánata. Jézus fizikai szenvedése Júdás fizikai szenvedését is jelenti: nemcsak lelkileg gyötrődik, hanem fizikailag is, mert a saját testében érzi Mestere fájdalmát.⁷⁰ Ennek következtében elájul, és többször vérzik is. Mindez bizonyítéka lelki egységüknek, összetartozásuknak, Júdás kiválasztottságának és Jézus iránti szeretetének. Tekintve, hogy a regényben ő az egyetlen, aki ezt átéli, elmondhatjuk, hogy mindenki másnál jobban átérzi Jézus szenvedését, osztozik abban. Ebből a szempontból a regény hasonlít Júdás evangéliumához, de más szempontból kifejezetten eltér attól.

Ahogy már korábban is említettem, Júdás evangéliuma szerint Jézus nem rendelkezett valódi, állandó testtel, hanem különböző módokon jelent meg tanítványainak: sokszor gyermekként, valamikor felnőttként. Azt is írja, hogy Júdás csak az embert áldozza fel, aki magában hordja Jézust, tehát az apokrif evangélium szerint ez a test Jézus számára csak egy burok, amely a szellemét rejt. Messadié regénye követi azt a narratívát, amely szerint Júdás Mestere kérésének tett eleget, amikor „elárulta” őt, de a megostorozás és a keresztre feszítés leírása nem illik ebbe a képbe. A regényben olvashatunk Júdás fájdalmáról és vérző sebeiről, amelyeket akkor szerez, amikor Jézus maga is szenved; ez viszont értelmét veszítené, ha a műben is arról lenne szó, amiről Júdás evangéliumában. Ha Jézus valóban csak egy ideiglenesen testet öltött szellemi lény lenne, akkor nem lennének vérző sebei, és nem érezne fájdalmat. A másik tényező, amely Júdás evangéliumában megjelenik, miszerint Jézus néha gyermekként jelent meg tanítványainak, még elképzelhetlenebb, hiszen a regény mindig felnőttként ábrázolja. Láthatjuk tehát, hogy a mű merít Júdás evangéliumából, de a most körbejárt témában sajátos nézőpontot képvisel.

A kanonikus evangéliumok Júdás vonatkozásában máshogyan tárgyalják a letartóztatás utáni eseményeket: Máté evangéliumában ezt követően még egyszer megjelenik Júdás, de a többi evangéliumban egyszer sem. Máté az egyetlen, aki leírja, hogy Júdás vissza akarta adni a harminc ezüstöt, és hogy öngyilkos lett, amikor látta próbálkozásainak hiábavalóságát. Az irodalmi mű nem így ír Júdás helyzetéről, az eddigi történetet kiegészíti olyan eseményekkel, amelyek teljesen fiktívek, egyáltalán nem szerepelnek a kanonikus evangéliumokban, de még Júdás evangéliumában sem. A történet már a keresztre feszítés után újszerű fordulatot vesz, ugyanis Júdás rájön arra, hogy Jézus

⁷⁰ MESSADIÉ, *Judas...*, i. m., 160.

nem halt meg: amikor megcsókolja lábait, és észleli, hogy azok véreznek, nyilvánvaló számára, hogy életben van. Bár a regény nagyban merít a különböző vallási szövegekből, az egyértelmű, hogy ettől a mozzanattól kezdve szinte minden az írói képzelet eredménye.

A regény olyan leírást tartalmaz, amelyet nem találunk sem a kanonikus evangéliumokban, sem Júdás evangéliumában: kiderül, Jézus azért nem halt meg, mert követői kitervelték megmentését, és a római katona pénzért cserébe megkímélte az utolsó, halált jelentő ütéstől, nem törte el a lábszárát, és így nem következett be a keresztre feszítettek számára más esetben elkerülhetetlen fulladás. Júdás különleges szerepe és a tanítványok között betöltött pozíciója továbbra is hangsúlyos. Felsőbbrendűsége ismét nyilvánvaló, mert ő az egyetlen, aki nem örül teljes mértékben Jézus életben maradásának. Felmerül benne a kérdés, hogy mi történt így Jézus vállalt áldozatával, az isteni akarral, a közös ügyükkel. Jézus korábban elmagyarázta neki, szüksége lenne arra, hogy elhagyja a testét, és visszatérjen az égi szférába; az is egyértelműnek tűnt, hogy már beteljesítette földi küldetését. Azt a benyomást keltik a történések, hogy Júdáson kívül mindenki más figyelmen kívül hagyta az isteni akaratot, és a sajátját helyezte fölé; ezt mutatja az is, hogy Jézus megkérdése és beleegyezése nélkül hajtották végre a tervüket. Fontosabb volt számukra földi közelsége és a saját érzéseik, mint Jézus eredeti szándéka. Mindez persze teljesen ellentétes a kanonikus evangéliumokkal, amelyek szerint azok, akik valóban jelen voltak Jézus passiójánál és sírba tételénél, fájdalommal ugyan, de elfogadták akaratát és megváltói tervét.

A számos különbség ellenére mégis találunk egy közös pontot a regény és a kanonikus evangéliumok között. Érdekes módon mindkét említett szövegtípusban fellelhető egy-egy olyan rész, amelyben Nikodémus kétségei kerülnek előtérbe. Tudja és ki is mondja, hogy Jézus a megváltó, de nem ért teljesen mindent a megváltói küldetéséből, és nem minden tanítás világos számára. Például az sem, hogy mit jelent Jézus azon kijelentése, amely szerint csak azok látják meg Isten országát, akik újjászülettek. A kanonikus evangélium történelmi hátterét, a kor kultúráját és társadalmát figyelembe véve logikus lenne, hogy a szent szövegeket jól ismerő, másokat tanító, a jeruzsálemi templomban szolgáló papok jobban értsék a messiási tanításokat, mint az átlagemberek. A regényben is felbukkan egy olyan jelenet, amely Nikodémus tudatlanságát mutatja, kissé más színezetben. Jézus keresztre feszítése után itt nem temetés zajlik, és csak azért viszik még élő testét a sírba, hogy ne jöjjön rá senki arra, hogy nem halt meg. Jézus sebeit és erőtlenségét látva Nikodémus azon csodálkozik, hogy ha annyi beteget meggyógyított, akkor ő maga miért nem gyógyul meg, és miért nem tér vissza az ereje. Jelen esetben kevésbé meglepő Nikodémus kételkedése, mivel a regény Júdás evangéliumára épül, és ebből kifolyólag a tudás birtokosa csak az lehet, akinek Jézus felfedi az igazságot, ez a személy jelen esetben Júdás.

Ahogy fentebb is szó volt róla, Messadié művében egyedül Júdás az, aki nem a saját érdekeit veszi figyelembe. Ő az egyetlen, aki nem tud teljesen örülni annak, hogy Jézus

életben van, mert gondolatai nem ragadnak le ennél az egy örömteli eseménynél. Azon gondolkodik, hogy mi vezetett idáig, és mit jelent mindez a jövőre nézve. Lázár az, aki valóban ismeri Júdás lelkiállapotának okait: fel kellett adnia Mesterét, ráadásul annak kérésére; és ha ez nem lenne elég, most azzal kell szembesülnie, hogy aki saját akarata szerint meghalt volna, most életben van; mindezek miatt olyan lelkiállapotba került, amelyből csak maga Jézus tudná kimenteni.⁷¹ Tulajdonképpen két oka van a rossz lelkiállapotának: az egyik a bűntudat, amelyet azért érez, mert hozzájárult Jézus letartóztatásához; a másik pedig az összezavarodottság, ugyanis nem érti, miért nem úgy zajlanak az események, ahogyan azt Jézus előre tervezte, és neki tanította. Bár a regény leginkább Júdás evangéliumából merít és nem a kanonikus evangéliumokból, azok csak a kontextust adják, közös elemnek tekinthető Júdás szenvedése, amely Jézuséval van összefüggésben. Az imént láthattuk, hogyan nyilvánul meg a regényben, és mik ennek az okai; most nézzük meg Máté evangéliumát, amely a következőket írja:

Akkor látván Júdás, a ki őt elárulá, hogy elítélték őt, megbánta dolgát, és visszavivé a harmincz ezüst pénzt a főpapoknak és a véneknek. Mondván: Vétkeztem, hogy elárultam az ártatlan vért. Azok pedig mondának: Mi közünk hozzá? Te lássad. Ő pedig eldobván az ezüst pénzeket a templomban, eltávozék; és elmenvén felakasztá magát.⁷²

Az irodalmi szövegben Júdás nem követ el öngyilkosságot, ellenben gyilkosság áldozata lesz, és az elkövetők öngyilkosságnak állítják be tettüket, hogy mindenki azt higgye, Júdás elvette a saját életét.⁷³ A regény végén történik mindez, amikor is a tanítványok ölik meg társukat, hogy megbosszulják a vélt árulást, ők ugyanis nem tudják, hogy Júdás Jézus akarata szerint cselekedett. Jézus letartóztatása érthetetlen volt számukra, nem volt konszenzus köztük Júdás bűnösségével kapcsolatban, amely később beigazolódott. Nem ismerték Júdás valódi motivációit: Máté nem értette, hogy miért tette, amit tett; János meg volt győződve róla, hogy a kapzsiság vezette, és arról is, hogy a próféciáknak így kellett beteljesedniük; Péter nem is gondolta volna, hogy ilyesmi megtörténhet. Ismét Lázár volt az egyetlen, aki megértette Júdást és Jézust. Azt mondta a többieknek: „Ne vádoljátok, amíg nem tudjátok; amikor pedig tudni fogjátok, ne ítéltétek.”⁷⁴ A Jézus azonosítására szolgáló Júdás-csók volt az egyik kérdéses történet, a másik a pénz eltűnése. A tanítványok észlelték a hiányát, és vitatkozni kezdtek azon, hogy mi is történhetett. Néhányan Júdást gyanúsították az ellopásával, de végül az őt védelmezők gyanúja igazolódott, mert bár nála volt utoljára, nem lopta el, és vissza is küldte nekik. Az öngyilkosságnak álcázott gyilkossághoz hasonlóan ennek is bibliai eredete van. János evangélista említi egy ponton, hogy Júdás rendszeresen lopott az apostolok közös pénzéből:

⁷¹ *Uo.*, 239.

⁷² *Mt* 27, 3–5.

⁷³ MESSADIÉ, *Judas...*, i. m., 279.

⁷⁴ *Uo.*, 141. – Saját fordítás.

Mária azért elővevén egy font igazi, drága nárdusból való kenetet, megkené Jézus lábait, és megtörlé annak lábait a saját hajával; a ház pedig megtelék a kenet illatával. Monda azért egy az ő tanítványai közül, Iskáriótes Júdás, Simonnak fia, a ki őt elárulandó vala: Miért nem adták el ezt a kenetet háromszáz dénáron, és miért nem adták a szegényeknek? Ezt pedig nem azért monda, mintha néki a szegényekre volna gondja, hanem mivelhogy tolvaj vala, és nála vala az erszény, és amit abba tesznek vala, elcsené.⁷⁵

A kanonikus evangéliumok tehát tolvajként és árulóként ábrázolják Júdást, aki végül öngyilkosságot követ el; a regényben pedig nem tolvaj és nem is áruló, hanem Jézus beavatott tanítványa, aki legrégebben ismeri, legjobban érti tanításai lényegét, és hűségesen kitart mellette. Ami Júdás evangéliumát illeti, egyáltalán nem beszél Júdás haláláról, sem öngyilkosság, sem gyilkosság formájában, és semmit nem tudunk meg belőle a további életéről. Feltehetőleg azért van így, mert a gnoszticizmus szempontjából a legfontosabb a gnózis, a Jézus által átadott tudás, illetve Jézus letartóztatása, mert az tette lehetővé keresztre feszítését, ezáltal az égi szférába történő visszatérését. A szöveg az alábbi sorokkal fejeződik be:

Főpapjaik pedig zúgolódtak, mert [ő] bement a vendégszobába imádkozni. Volt ott néhány írnok, akik figyelték őt, hogy ima közben tartóztassák le, féltek ugyanis a néptől, mivel mindenki prófétának tekintette őt. Odamentek Júdáshoz, és így szóltak hozzá: Mit csinálsz itt? Jézus tanítványa vagy. Júdás akaratuk szerint válaszolt nekik. Pénzt kapott, és átadta nekik őt.⁷⁶

Bár Júdás földi életéről nem tudunk meg többet, arra már van utalás, hogy az utókor és a többi tanítvány hogyan fog rá tekinteni: „Te leszel a tizenharmadik, és elátkoz majd téged a többi nemzedék – és te uralkodsz majd fölöttük.”⁷⁷ Az idézett mondat azt jelenti, hogy Júdás felsőbbrendű a többi tanítványhoz képest a mások elől elrejtett, de neki felfedett tudásnak köszönhetően, ugyanakkor megvetés tárgya lesz amiatt, amit tett.

A *Judas le bien-aimé* című regény kapcsán összességében elmondható, hogy a kanonikus evangéliumokban leírt eseményekre épül, azok közül több is szerepel a szövegben (beleértve Jézus jeruzsálemi bevonulását, a templom megtisztítását, a betegek meggyógyítását, a farizeusokkal való konfliktust, az utolsó vacsorát, Júdás árulását), a fő mondanivalóját tekintve viszont Júdás evangéliuma ihlette. A szerző és általa az elbeszélő nagy hangsúlyt fektet Jézus és Júdás szoros kapcsolatának leírására; kiemeli Júdás felsőbbrendűségét a többiekhez képest; kitér az esszénus közösség életére, amelyhez a fiktív történetben Jézus és Júdás is tartoztak. Júdás szoros barátsága Jézussal, a neki adott titkos tanítások, a Jézus akarata szerint végbemenő letartóztatás és Júdás-csók egyértelműen Júdás evangéliumát idézik. Mindamellett meg kell jegyezni, hogy a mű

⁷⁵ Jn 12, 3–6.

⁷⁶ JúdEv 58.

⁷⁷ JúdEv 47.

olyan elemekkel is kiegészül, amelyeket nem találunk meg sem a kanonikus, sem az apokrif evangéliumokban, ennek példája Júdás meggyilkolása.

Egy szereplő, három történet

Mind a három műben feltűnik, ritkábban vagy gyakrabban, Karióti Júdás. A szövegek külön-külön történő vizsgálata mellett érdemes egy rövid összehasonlító elemzést is tenni.

A felsorolt regények mind más és más módon mutatják be Júdást. Amennyiben a köztük lévő különbségekről akarunk beszélni, érdemes először is egy pillantást vetni magára az ábrázolt személyre és megnézni, hogy a szerzők mely életszakaszokban ábrázolják. Megfigyelhető, hogy Schmitt és Messadié regénye felnőttként mutatja be, Arfi viszont a gyermekkorához tér vissza, és csak utalást tesz a szöveg legvégén a későbbi apostoli szerepére. Júdás jelentősége, a szereplők rendszerében elfoglalt helye szintén vizsgálódás tárgyát képezheti. Ennek kapcsán azt lehet elmondani, hogy Arfi és Schmitt regényében mellékszereplő, Messadié esetében viszont ő a mű cím- és főszereplője. Bár a jelen tanulmány Júdásra összpontosít, ha nem csupán őt vesszük figyelembe, akkor a regényekben megjelenő személyekkel kapcsolatban is megállapítható, hogy vannak köztük eltérések. A legnagyobb különbség mindenképpen az, hogy Arfi szövegében a szereplők fele-fele arányban bibliai szereplők és fiktív karakterek. Az igazi bibliai alakok közül megtaláljuk itt Júdáson kívül Szűz Máriát és Szent Józsefet, Keresztelő Jánost, Magdalai Máriát, Kaifást, Zakariást és Erzsébetet. A többi alak valamilyen szempontból köthető más evangéliumi szereplőhöz, de a történetük mégis az írói képzelet bizonyítéka. Jó példa erre az a leprás férfi, aki itt Magdalai Mária vagy Barabás édesapja, és egy római katona áldozata, erről viszont az evangéliumok nem tesznek említést. Schmitt regényére inkább jellemző az a módszer, hogy az evangéliumokban említett szereplőket ábrázolja, de teljesen eltérő módon, erre példa Júdáson kívül Jézus, a tizenegy apostol, Szűz Mária és Szent József; eközben ritkán találkozunk teljesen fiktív személyekkel, és ugyanezt mondhatjuk el Messadiét illetően is. Utóbbi szerzőnél némileg más a bemutatott szereplők köre, itt ugyanis nem szerepel sem Szent József, sem Keresztelő János, ellentétben Arfi és Schmitt regényeivel; megtaláljuk viszont Pontius Pilátust és mindazon bibliai alakokat, akik Schmittnél is fellelhetők.

Mindhárom mű közös pontjának tekinthetjük Jézus és Júdás kapcsolatának ábrázolását, ez viszont minden szerzőnél némileg másképpen történik. Mint láttuk, Arfi gyermekként ábrázolja Júdást, és ez tükröződik a szereplő Jézussal való kapcsolatában is, mert egy ártatlan, jószándékú, szeretettel teli kapcsolat tanúi lehetünk. Egy letisztultabb barátság bontakozik ki kettejük között, nincs szerepe a próféciáknak, a (későbbi) tizenegy apostolnak. Schmitt és Messadié műveiben már a felnőtt Júdást látjuk, hangsúlyossá válik az elhívása, a többi apostollal és Jézussal való kapcsolata. Míg Schmitt szövegében a Jézussal való kapcsolata dominál, addig Messadié regénye részletesen bemutatja a másokhoz való viszonyulását, párbeszédnek segítségével világítja

meg a tizenegy tanítvány vele szemben érzett ellenszenvét, Lázár segítőkész és védelmező hozzáállását. A Júdás és a többi tanítvány közötti kapcsolat összefügg a Júdás és Jézus közöttivel. Schmitt Jézus legkedveltebb apostolaként ábrázolja Júdást, ő tölti vele a legtöbb időt, és ő érti meg legjobban. A szerző egyáltalán nem tér ki a többiekkel való kapcsolatára, viszont sejtethjük, hogy nem állnak közel egymáshoz, éppen azért, mert a tizenegy nem érti Jézust annyira, és nem eléggé bátrak ahhoz, hogy mindig hüen engedelmeskedjenek neki. Hasonlókat mondhatnánk el a Messadié-szöveg kapcsán is, azzal a lényeges különbséggel, hogy itt valóban kifejezésre jut az egymáshoz való viszonyulásuk, nem csak utalások történnek rá. Felvillannak előttünk a köztük lévő nézeteltérések, a tanítványok értetlensége Júdás viselkedésével kapcsolatban. Kiténik, hogy főleg egy szűk kör érti meg és fogadja el, mert ők azok, akik tudják, hogy ő a Mester legkedveltebb követője: Lázáron kívül a nők tartoznak ebbe a csoportba, ideértve Jézus édesanyját, Lázár Márta nevű testvérét és Magdalai Máriát.

Az eddigiekben feltártam a szereplők közötti kapcsolatokat, Jézus és Júdás barátságának ábrázolását, de nem lenne teljes a kép, ha nem vizsgálnánk meg az okokat, és nem térnénk vissza a szerzői motivációkhoz. Arfi egy interjúban osztotta meg azt, hogy mindig is érdekelt az általa felhasznált evangéliumi történet, és meglepőnek tartotta, hogy az írók szinte soha nem nyúlnak ehhez a témához. Ebből a szempontból hiánypótló a műve, hiszen más alkotások többnyire Jézust és Júdást is felnőtként ábrázolják, és Jézus nyilvános működésére fókuszálnak. Schmitt esetében arról van szó, ahogyan azt már az elemzésben is említettem, hogy nem értett egyet a Júdásról eddig kialakult elképzelésekkel, és tulajdonképpen megteremtette azt a Júdás-képet, amelyet a saját evangéliuminterpretációja és írói fantáziája alapján elfogadhatónak tartott. Igyekezett magyarázatot adni a Júdás-csókra, elvetette a Júdás kapzsiságáról szóló feltételezéseket, Júdás Jézus iránti hűségét és engedelmisségét emelte ki. Természetesen ehhez hozzátartozik az is, hogy a többi apostolhoz képest ezt az egyet felsőbbrendűnek, intelligensebbnek, nagyobb tudásúnak és bátrabbnak mutatja, erről az írói naplójában is beszél. Messadié regényírására nagy hatást gyakorolt a *Júdás evangéliuma* című apokrif irat felfedezése, és a szöveg tartalmát nagymértékben beépítette a művébe. Ennek következtében Júdás titkos tudással rendelkező, beavatott tanítványként tűnik fel, nagy szerepet kap Jézus küldetésének teljesítésében; a gnosztikus tanok több alkalommal megjelennek a műben, és áthatják a krisztusi tanításokat.

Konklúzió

Karióti Júdás történetének eredetét a kanonikus evangéliumokban kell keresnünk, és azokban leljük meg jelentőségének és népszerűségének az okait is. Egyike azoknak a szereplőknek, akik mind a négy evangéliumban megjelennek, ami nem meglepő, hiszen Jézus egyik apostola volt. Részben emiatt, részben pedig árulása következtében már az evangélisták is gyakran említették elbeszéléseikben. A négy kanonikus szöveg együttes olvasása után azt állapíthatjuk meg, hogy azok főként Júdás negatív

tulajdonságait és bűneit hangsúlyozzák. Ezeknek teljesen ellentmond a *Júdás evangéliuma* című apokrif irat, amely Júdást a legkedveltebb tanítványként láttatja, és eredetileg árulásnak tartott cselekedetét engedelmességgé tünteti fel.

Júdás egyike az evangéliumok leggyakrabban ábrázolt és legmegosztóbb figuráinak. Az elemzett regények a bizonyítékai, hogy a kortárs francia szerzők is érdeklődést mutatnak iránta, és saját tetszésük szerint újra és újra életre keltik. A fent leírtak alapján elmondhatjuk, hogy az elemzett regények mindegyikét megihlették a kanonikus evangéliumok, de az írói fantázia mellett azok csak a keretet adják, és bizonyos esetekben kisebb vagy nagyobb mértékben a gnoszticizmus hatása is észlelhető. Júdás mindegyik műben nagy hangsúlyt kap, akár központi alakja a történetnek, akár nem, és mindig nagy szerepe van az események alakításában, a cselekmény előmozdításában. Mindez jól mutatja, hogy számos tényező befolyásolja azt, ahogyan Júdásra tekintünk, és minél több forrással dolgoznak a szerzők, minél személyesebben érinti őket Júdás története, minél nagyobb teret engednek a fikciónak, annál újszerűbb és változatosabb Júdás-ábrázolásokat tárnak az olvasók elé.